

Ўзбекистон муслмонлари идораси

Усмонхон АЛИМОВ

ХАЙР-ЭҲСОН ФАЗИЛАТЛАРИ

Тошкент
2011

УДК: 297
ББК: 86.38
A50

Аллоҳ таоло сахийликни инсонларнинг энг яхши фази-латларидан санаб, сахий кишиларга охиратда улкан ажр-савоблар бўлиши хабарини берган. Ўзбекистон мусулмонлари идораси раиси, муфтий Усмонхон Алимов ҳазратларининг ушбу янги китобида мусулмонлар ҳаётида садақа ва хайр-эҳсоннинг ўрни ва бу яхши амалнинг фазилатлари ҳақида сўз юритилади. Мусанниф садақа, хайр-эҳсонга тарғиб қилинган Қуръони карим оятлари ва ҳадиси шарифларни келтириши билан бирга, уларни кенг шарҳлайди. Солиҳ салафлар, аجدодларимиз ҳаётидан бу борадаги ибратли воқеаларни ҳикоя қилади.

Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Дин ишлари бўйича қўмитанинг 1747-сон тавсияси билан чоп этилди.

Усмонхон, Алимов

Хайр-эҳсон фазилатлари / У. Алимов. - Т.: «Movarounnahr», 2011. - 80 б.

УДК: 297
ББК: 86.38

ISBN 978-9943-12-157-7

© Усмонхон АЛИМОВ
© “Movarounnahr”. 2011.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين الذي أمر عبده بالبر و الاحسان كما قال في كتابه العزيز "و أن تصدقوا خير لكم ان كنتم تعلمون"
و الصلاة والسلام علي أشرف المرسلين محمد صلى الله عليه و سلم
صاحب الفضل و الكرم و الجود الذي قال في حديثه الشريف ان
صدقة المرء المسلم تزيد في العمر و تمنع ميتة السوء و على آله و
أصحابه أجمعين و بعد إلي يوم الدين...

Сўзбоши ўрнида

Ислом динимизнинг барҳаёт таълимотида инсонларга эҳсон ва садақа қилиш ҳақида муфассал йўл-йўриқлар кўрсатилган. Бу борада Аллоҳ таолонинг Китобида, Унинг расули Муҳаммад (алайҳиссалом) суннатларида батафсил хабар берилган.

Асосий мавзуга ўтишдан олдин “садақа” сўзининг маъносини яхшилаб тушуниб олайлик: “Садақа” луғатда “яхшилик, эҳсон” маъноларини билдиради. Истилоҳда эса, Аллоҳ таоло розилиги учун бериладиган ҳар қандай нарса ёки бажариладиган амал садақа саналади. Одатда, “садақа” дейилса, фақат муҳтожларга, фақир кишиларга бериладиган ҳар қандай нарса тушунилади. Аслида хайр-эҳсоннинг барча турларини шу сўз билан атаса бўлаверади.

Садақа мажбурий ва ихтиёрий бўлади. Мажбурий турига фарз ва вожиб бўлган закот, ушр, фитр, каффорат кабилар кирди. Фарзу вожибдан кейинги ўринда турадиган ихтиёрий садақага эса ҳар қандай хайр-эҳсон, худойи, хайрия ташкилотларига, жамғармаларга, етимхона ва қариялар уйларига бериладиган моддий ёрдам кабилар кирди.

Баъзи тушунмаган кишилар орасида фарз, яъни мажбурий садақа билан нафл (ихтиёрий) садақани аралаштириб юбориш ҳоллари учрайди. Бундайлар фарз бўлган закотни беришмайди-ю, аммо шуҳрат қозониш, ном чиқаришга, кимўзарга турли зиёфат, маросимлар ўтказиб, ўзларича садақа қилган бўлишади. Ҳожатларидан ташқари тижорий мол-мулклари нисобга (маълум белгиланган миқдорга) етган кишилар ўша молларининг қирқдан бир улушини ҳақдорларга беришлари мажбурий садақа, яъни закотдир.

Садақа, яъни закот бериш, сиртдан қарасак, молнинг озайишига олиб келганга ўхшаб туюлса ҳам, аслида, Аллоҳ таоло садақаси (закоти) берилган молни баракали қилиб қўяди. Имом Термизий ривоят қилган ҳадиси шариф охирида: «...Бунинг тасдиғи Аллоҳнинг (азза ва жалла) Китобидадир: “Аллоҳ таоло рибони йўқ қилади ва садақаларни ўстиради”, дейилган. Саҳобалар: «Расулulloҳ, қайси садақа яхши?» деб сўрашганида, Пайғамбар (алайҳиссалом): «Тани соғликда, тирикликдан умиди бор вақтда берганидир. Жон ҳалқумга етган вақтда “бу фалончига”, деб берганингиз садақа эмас, чунки бундай демасангиз ҳам, барибир уларга қолади», деб жавоб қилганлар.

Ҳазрат Шаъбийнинг (раҳматуллоҳи алайх): «(Садақа берувчи) ўзини садақанинг савобига мискин садақага муҳтож бўлганидан ҳам кўпроқ муҳтож тутмаса, садақаси қабул бўлмайди», деганлари ривоят қилинади. Молу мулкдан савоб умидида садақа (закот, ушр) қилишнинг ўзи киши имонининг тасдиғи учун ҳужжатдир. Қиёмат куни мўмин бандадан мол-мулкни нимага сарфлагани ҳақида сўралганида, бу дунёда қилган садақаси унга ҳужжат бўлиши ҳадиси шарифларда ривоят қилинган. Бир ҳадиси шарифда: «Покликсиз намоз қабул бўлмас, хиёнат (ўғрилиқ, тортиб олиш) аралашган нарсадан садақа қабул бўлмас», деб ривоят қилинган. Уламо-лар: **«Эй имон келтирганлар! Молини одамлар кўрсин деб берадиган, Аллоҳга ва охират кунига ишонмайдиган ким-**

сага ўхшаб, (берган) садақаларингизни миннат ва озор билан йўққа чиқарманг!¹» (*Бақара, 264*) оятига асосланиб бундай иллатдан қайтаришган.

Садақани фақат пул ё мол сарфлаш деб тушунмаслик керак. Мўмин бандадан содир бўладиган ҳар бир яхшилик, шариатга мувофиқ ҳар бир эзгу амал садақадир. Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) айтадилар: «Одам боласи танасининг ҳар бир бўғими учун ҳар куни садақа қилиб туриши вожиб. Ҳар бир тасбеҳингиз садақадир, ҳар бир таҳмид садақадир, ҳар бир таҳлил садақадир ва ҳар бир такбир садақадир. Амри маъруф (яхшиликка чақириш) садақадир. Наҳйи мункар (ёмонликдан қайтариш) садақадир. Энди буларнинг ҳаммаси ўрнига икки ракат зуҳо намози ўқишингиз етарлидир».

Эҳсон ҳам садақага киради. Қуръони каримнинг бир неча сураларида эҳсон қилишнинг фазилатлари, бунинг ниҳоятда савобли амал экани зикр этилади. Аллоҳ таоло айтади: **“Эҳсон (эзгулик)нинг мукофоти фақат эҳсон (эзгулик)дир”** (*Ар-Раҳмон, 60*); **“Биз уларга ризқ қилиб берган нарсалардан хуфёна ва ошқора эҳсон қилсинлар!”** (*Иброҳим, 31*); **“...Аллоҳ сенга эҳсон қилгани каби сен ҳам (одамларга) эҳсон қил!...”** (*Қасас, 77*); **“Агар (шундан кейин) эзгу иш қилсангиз – ўзларингизга эзгулик қилган бўлурсиз...”** (*Исро, 7*).

“Эҳсон” дейилганида, одатда бировга бирор неъматни бериш ва фазлу карам кўрсатиш тушунилади. Лекин “эҳсон” сўзи луғатда “яхшилик қилиш, эзгулик кўрсатиш” маъноларини ҳам англатади. Қуръони каримда эҳсоннинг фазилати билан бирга эҳсон қилувчиларга бериладиган савоб-мукофотлар, етадиган манфаатлар ҳам баён этилади. Ҳақиқатан, бирор кишига ниманидир эҳсон қилсангиз ёки қандайдир

---

¹ Савобли иш риёкорлик ва одамлар ичида обрў орттириш нияти билан бажарилса, у Аллоҳнинг наздида қабул қилинмайди, балки унинг савобини кетказиб кўйиши ҳам муқаррардир.

яхшилик кўрсатсангиз, бундан дилингиз равшан тортади, рухий хотиржамликка эришасиз, ўзгаларга манфаат етказганингиздан хурсанд бўласиз. Эҳсонни қабул қилган киши ҳам ўзига кўрсатилган яхшиликдан севинади, унинг дилида сизга муҳаббат пайдо бўлади, агар сизга нисбатан кек сақлаб келаётган бўлса, унутади. Шу тариқа жамиятда кишилар ўртасида тотувлик, ҳурмат-эҳтиром пайдо бўлади, душманчилик кайфияти ва муносабатлари барҳам топади, осойишталик ва фароғат барқарор бўлади. Энг асосийси, кимгадир қилган яхшилигингизни Аллоҳ таоло сизга ўн баробар қилиб қайтаради. Чунки Парвардигорнинг шундай ваъдаси бор: **“Кимки (бир) ҳасана (савобли иш) қилса, унга ўн баробар (кўпайтириб ёзилур)...”** (*Анъом, 160*).

Қуръони каримда яхшилик-эҳсон қилувчиларнинг сифатлари батафсил баён этилган. Улар кечалари туриб намоз ўқувчи, тун охирида Парвардигорларидан мағфират сўровчи, мол-мулкларидан муҳтож ва фақирларга насиба ажратувчи кишилардир. Эҳсоннинг турлари кўп: Пайғамбаримиз Муҳаммадга (алайҳиссалом) эргашиш – эҳсон, бировни кечириш – эҳсон, бошга келган мусибат ва озорларга сабр қилиш – эҳсон, ҳатто бировга яхши муомала қилиш ҳам – эҳсон. Аллоҳ аза ва жалла бундай буюради: **“Аллоҳга ибодат қилингиз ва Унга ҳеч нарсани шерик қилмангиз! Ота-оналарга эса яхшилик қилингиз! Шунингдек, қариндошлар, етимлар, мискинлар, қариндош қўшнию бегона қўшни, ёнингиздаги ҳамроҳингиз, йўловчи (мусофир)га ва қўл остингиздаги (қарам)ларга ҳам (яхшилик қилингиз)! Албатта, Аллоҳ кибрли ва мақтанчоқ кишиларни севмайди”** (*Нисо, 36*).

Ушбу ояти каримада эҳсон-яхшиликнинг барча турлари камраб олинган. Турли тоифадаги кишиларга яхшилик ато этиш Аллоҳга ибодат қилишга тенглаштириляпти. Энг олдин ота-онага яхшилик қилишга буюрилмоқда. Ота-онага яхшилик уларга чиройли муомалада бўлиш, бирор малолли гап

ўтса, “уф” демаслик, улар хафа бўладиган сўз ёки иш қилмаслик, ҳамиша ҳурмат ва эҳтиром кўрсатиб, яхши сўзларни айтиш, шафқат кўрсатиб, ўзини камтар тутиш, ҳожатларини дарров адо этиш, муҳтож бўлишмаса ҳам, ҳадялар бериб туриш, Аллоҳдан уларга раҳмат тилаб дуода бўлиш билан амалга оширилади.

Ота-онадан кейин қариндошларга, яъни ака-ука, опа-сингил, амма-хола, тоға-амаки ва бошқаларга яхшилик қилинади. Шундан сўнг етимларга яхшилик қилиш буюриляпти, чунки улар боқувчи ва тарбиячиларини йўқотганларидан ёрдамга муҳтождирлар. Агар улар тарбияси ва қаровига сал бепарво бўлинса, ёмон йўлга кириб, жамият осойишталигига зарар етказишлари ва ўзларига ҳам қийинчилик туғдиришлари мумкин. Шунингдек, Аллоҳ таоло узоқдаги қариндошларгаю ён қўшниларга ҳам яхшилик қилишни амр этмоқда. Оила аъзоларингиз, яъни аҳли аёлингизга, фарзандларингизга ҳам яхшилик қилиш фарздир. Уларга нафақа қилсангиз, эҳтиёжларини қондирсангиз, гоҳо ҳадя-эҳсонлар қилиб турсангиз, улкан ажр-савоблар оласиз.

ҚУРЪОНИ КАРИМ САДАҚА ВА ЭҲСОН ҲАҚИДА

Садақа ва эҳсон борасида Ислому таълимоти кўрсатмалари асосан Қуръони карим ва Суннати набавияга асосланган. Қуйида Қуръони карим сураларида садақа, закот, эҳсон кабилар хусусида баён этилган амр-кўрсатма ва қайтариқларга батафсил тўхталиб ўтамиз.

Аллоҳ таоло марҳамат қилади:

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ
يُنْفِقُونَ ﴿١٠٤﴾

Яъни: «Улар (пайғамбарим Муҳаммад келтирган хабарларга) ғойибона имон келтирадиган, намозни баркамол ўқийдиган ва Биз ризқ қилиб берган нарсалардан (садақа ва) эҳсон қиладиганлардир» (*Бақара, 3*).

Абу Ҳанифа, Абу Мансур Мотуридий ва ҳанафий мазҳабидаги бошқа уламолар наздида эса, имоннинг рукни (шарти) иккита – Пайғамбаримиз (алайҳиссалом) келтирган барча хабарларни дил билан тасдиқ этиб, тил билан иқроқ қилишдир. Ибодатлар ва бошқа хайрли, савобли амаллар имон таркибига кирмайди.

Имоннинг кўпайиб ёки камайиб туриши ҳам ихтилофли масалалар жумласидан. Ҳанафий-мотуридий эътиқодига кўра, савобли ишлар қанча кўп қилинса, имоннинг нури ёки қуввати шунча ортиб боради. Аксинча, гуноҳ-маъсият ишлари кўп қилинса, имоннинг қуввати заифлашиб, нури хиралашиб боради.

Банданинг савобли амаллари ва имони Аллоҳнинг фазли-марҳамати билан Унинг жаннатига киришга сабаб бўлади. Жаннатга кирганидан кейин ўша амаллари унга бериладиган мақом, даража ва мартабаларни белгилашда васила бўлади.

Айрим гуноҳкор мўминлар жазога маҳкум этилсалар-да, лекин имонлари шарофатидан Аллоҳ белгилаган муддатдан кейин озод қилиниб, жаннатга қирадилар.

Аллоҳ таоло марҳамат қилади:

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴿١٢٧﴾

Яъни: «Намозни баркамол ўқингиз, закот берингиз ва руку қилувчилар (намозхонлар) билан бирга руку қилингиз (намоз ўқингиз)!» (Бақара, 43).

Аллоҳ азза ва жалла бошқа бир ояти каримасида хабар беради:

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنتُمْ مُّعْرِضُونَ ﴿٨٣﴾

Яъни: «Эсланг, (Биз) Исроил авлодидан: “Фақат Аллоҳгагина сиғинасиз, ота-она, қариндош, етим ва мискинларга яхшилик қиласиз, одамларга ширинсўз бўлинг, намозни баркамол ўқинг, закот беринг”, – деб аҳд олган эдик. Кейин (сиз, эй, Исроил авлоди,) озчилик қисмингиздан бошқангиз (ушбу аҳддан) юз ўгирдингиз» (Бақара, 83).

Шариатда етим деб, балоғат ёшига етмай отаси вафот этган сағир ва сағираларга айтилади. Ҳадиси шарифда: “Балоғат ёшидан сўнгра етимлик йўқ”, дейилган.

Балоғат ёши эса ўғил болалар учун 12–15 ёш ўртасида эҳтилом билан, қиз болалар учун эса, 9–12 ёш ўртасида ҳайз кўриши билан белгиланади. Лекин балоғат ёши бу турмуш қуриш ёши деб қаралмаслиги керак. Турмуш қуриш ва фарзанд тарбияси учун балоғат ёшига етишнинг ўзи кифоя

қилмайди, бунинг учун алоҳида шарт-шароитлар мавжуд бўлиши талаб қилинади.

Одамларнинг бир-бирларига қўлдан келганича яхшиликлар, хайр-эҳсон улашишлари Аллоҳ таоло суйган амаллардан эканлиги кўплаб ояти карималарда баён этилган. Мана уларнинг айримлари:

﴿ لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَءَاتَى الْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَءَاتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴾

Яъни: «Юзларингизни Маширик ва Мағриб томонларига буришингиз (ибодат қилишингизнинг ўзи тўла) яхшилик эмас, балки Аллоҳга, охират кунига, фаришталарга, китобларга, пайғамбарларга имон келтирган, ўзи яхши кўрган молдан қариндошларига, етимларга, мискинларга, йўловчига, тиланчиларга ва қулларни озод қилиш йўлида берадиган, намозни тўқис адо этиб, закотни тўлаб юрадиган киши ва келишилган аҳдларига вафо қилувчилар, шунингдек, оғир-енгил кунларда ва жанг пайтида сабр қилувчилар яхшилик (ахли)дир. Айнан ўшалар (имонларида) содиқдирлар ва айнан ўшалар тақводордирлар» (Бақара, 177).

وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

Яъни: «Аллоҳ йўлида (бойликларингиздан) сарфлангиз ва ўз қўлларингиз (бахиллигингиз) билан ўзларингизни ҳалокатга ташламангиз! (Барча ишларни) чиройли қилингиз. Албатта, Аллоҳ чиройли (иш) қилувчиларни яхши кўради» (Бақара, 195).

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ مَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلَّوَالِدَيْنِ
وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَالْبَنِ السَّبِيلِ ۗ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ

فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

Яъни: «Сиздан (эй Муҳаммад!) қандай эҳсон қилишни сўрайдилар. Айтинг: “Ниманики хайр-эҳсон қилсангиз, ота-она, қариндошлар, етимлар, мискинлар ва мусофирларга қилингиз! Аллоҳ ҳар қандай қилган эҳсонларингизни билиб турувчидир”» (Бақара, 215).

مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضْعِفُهُ لَهُ أَمْضَعًا

كَثِيرَةً ۗ وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

Яъни: «Аллоҳга “чиройли қарз” берадиган (Унинг йўлида ўз бойлигидан сарфлайдиган) киши бормики, унга бир неча баробар кўп қилиб қайтарса? Ҳолбуки, Аллоҳ (ризқни) танг ҳам, кенг ҳам қилур ва (сизлар) Унинг ҳузурига албатта қайтарилажаксиз» (Бақара, 245).

يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ
لَّا بَيْعُ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفِيعَةٌ ۗ وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٧٥﴾

Яъни: «Эй имон келтирганлар! На савдо-сотик, на ошна-оғайничилик ва на шафоат (килиб ўртага тушиш) бўлмайдиган кун (қиёмат) келишидан олдин сизларга ризк килиб берган нарсаларимиздан (шу дунёда) эҳсон қилингиз! Кофирлар эса, золимлардир» (Бақара, 254).

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنبَتَتْ
سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِّائَةٌ حَبَّةٌ ۗ وَاللَّهُ يُضْعِفُ لِمَن يَشَاءُ
وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٧٦﴾

Яъни: «Аллоҳ йўлида молларини эҳсон қилувчилар (савобининг) мисоли гўё бир донга ўхшайдики, у ҳар бир бошоғида юзтадан дони бўлган еттига бошокни ундириб чиқаради. Аллоҳ хоҳлаган кишиларга (савобини) янада кўпайтириб беради. Аллоҳ (карами) кенг ва билимдон зотдир» (Бақара, 261).

Аллоҳ таоло бу мисол билан бир хайрли иш учун битта эмас, етти юз ва ундан ортиқ савоб ато этиши мумкинлигини билдирмоқда.

وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَتَشْيِئًا مِّن
أَنفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَآتَتْ أُكُلَهَا
ضِعْفَيْنِ فَإِن لَّمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطُلَّتْ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٧٧﴾

Яъни: «Молларини Аллоҳ ризолигини истаб, самимий дилларидан чиқариб сарф қиладиган кишилар адирдаги боққа ўхшар: унга жала қуйгач, ҳосилини икки баробар

етиштирар. Агар унга жала ёғмаган бўлса, томчилаб ёкқан ёмғир ҳам (ўзига яраша ундирар). Аллоҳ қилаётган амалларингизни кўриб турувчидир» (*Бақара, 265*).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْفِقُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا
أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ
وَلَسْتُمْ بِبَاخِدِيهِ إِلَّا أَنْ تَغْمِضُوا فِيهِ ؕ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ

حَمِيدٌ

Яъни: «Эй имон келтирганлар! Ўз қўл меҳнатингиз ва Биз сизлар учун ердан чиқарган нарсаларнинг яхшиларидан эҳсон қилингиз! Ўзингиз фақат кўзингизни чирт юмибгина оладиган даражадаги ёмон нарсаларни (эҳсон қилишга) танламангиз! Шунингдек, билингизки, албатта, Аллоҳ ғаний ва мақтовга лойиқ зотдир» (*Бақара, 267*).

Баъзи кишилар закот ёки садақа берадиган бўлсалар, сифатли ва яхши молларидан эмас, балки нуқсонли ва паст навли нарсаларидан берадилар. Ваҳоланки, ўша нарсалар ўзларига берилса, олмаган ёки ноиложликдан олган бўлур эдилар. Бу ояти кариманинг нозил бўлишига сабаб баъзи мусулмонларнинг ўша даврда закотга бериш учун энг паст навли хурмоларни ажратганликлари бўлган.

Аллоҳнинг ғанийлиги, яъни бой ва беҳожатлиги қайд этилишининг сабаби Унинг бутун борлиқ ва мулкка эга экани ҳамда одамлар берадиган эҳсон ва садақаларга мутлақо муҳтож эмаслиги, балки қилинадиган хайр-эҳсонлар, закоту ушрлар бандалардан олиниб, яна уларнинг муҳтожларига берилишини англатишдир.

Парвардигор билимдон эканини эслатишидан мурод бандаларига буюрган ёки уларга тақиқлаган ишларини У билим ва ҳикмат асосида қилишини, бирор иши беҳуда ёки бесабаб эмаслигини таъкидлашдан иборатдир.

Қуръони каримда Аллоҳ таоло ўзининг зотий ва феълий сифатларидан муносиб ўринларда битта, иккита ва ундан ортиқ зикр этиши илмий аҳамиятга эгадир.

وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِّنْ نَّفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُمْ مِّنْ نَّذْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُهُ^٤ وَمَا لِلظَّالِمِينَ^٥ مِّنْ أَنْصَارٍ

Яъни: «Эҳсон қилган ҳар бир нафақангиз (садақангиз) ёки атаган назрингизни, албатта, Аллоҳ билади. (Хайр-эҳсон қилмай ўзига) зулм қилувчиларга эса, ёрдам берувчилар йўқдир» (Бақара, 270).

إِنْ تَبَدُّوا^٦ آلَ الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ^٧ وَإِنْ تُخَفُّوهَا^٨ وَتُؤْتُوهَا^٩ الْفُقَرَاءَ^{١٠} فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ^{١١} وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ^{١٢} مِّنْ سَيِّئَاتِكُمْ^{١٣} وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ^{١٤} خَبِيرٌ

Яъни: «Садақаларингизни агар ошқора берсангиз, жуда яхши. Бордию, камбағалларга пинҳона берсангиз – ўзингиз учун янада яхшироқдир ва (У) гуноҳларингиздан ўтар. Аллоҳ қилаётган (барча) ишларингиздан хабардордир» (Бақара, 271).

Оятнинг зоҳиридан садақаларнинг барча турларини ошқора ёки пинҳона бериш жоизлиги, аммо пинҳона садақа афзал эканлиги маълум бўлади. Лекин баъзи уламолар фарз ёки вожиб қилинган садақалар, яъни закот, хирож, ушр, фитр садақаси ва каффоратларни ошқора берган афзал, ихтиёрий нафл садақаларнинг эса пинҳона берилгани яхшидир, дейдилар. Зеро, вожиб садақалар пинҳона берилса, одамларда закот бермайди, деган шубҳалар туғилиши мумкин. Аммо нафл садақалар ҳам баъзида бошқалар кўриб ўртак олсин деган ният билан ошқора берилгани яхшидир.

* لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ ۗ وَمَا
 تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَأَنْفُسِكُمْ ۗ وَمَا تُنْفِقُونَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ
 اللَّهِ ۗ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿١٧٧﴾

Яъни: «Уларнинг хидояти Сизнинг зиммангизда эмас (эй Мухаммад!), балки Аллоҳ (Ўзи) хоҳлаган кишиларни хидоятга йўллагай. Неки қилган хайр-эҳсонларингиз бўлса, у ўзларингиз учундир. Фақат Аллоҳнинг “юзи” учунгина эҳсон қилгайсиз. Қилган ҳар бир хайр-эҳсонингиз (саवоби) сизларга адолатсизлик қилинмаган ҳолда мукаммал қайтарилур» (Бақара, 272).

Пайғамбарнинг вазифаси ўз умматини хидоят йўлига даъват-далолат қилишдан иборат. Аммо бу даъватни қабул қилиш ёки қилмаслик ҳар бир инсоннинг ихтиёридаги ишдир. Аллоҳ таоло ўз фазлу карами билан хоҳлаган бандасини хидоятга мушарраф этиши ҳам мумкин ва аксинча, ўз ҳолига қўйиб, залолатдан қутқармаслиги ҳам мумкин. У ҳеч кимни залолат йўлига ёки гуноҳ ишларни қилишга мажбур этмайди.

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ
 أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٧٨﴾

Яъни: «Мол (бойлик)ларини кечаю кундуз, пинҳонаю ошкора эҳсон қиладиган кишилар учун Парвардигорлари ҳузурида (махсус) мукофотлари муҳайёдир. Уларга (охиратда) хавф ҳам бўлмас ва улар ташвиш ҳам чекмаслар» (Бақара, 274).

يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ
 أَثِيمٍ ﴿١٧٩﴾

Яъни: «Аллоҳ судхўрликни (фойдасини) йўқ қилади ва садақа (берувчиларга бойлик)ларни зиёда этади. Аллоҳ ҳар қандай (судхўрликни ҳалол деб билувчи) кофирни ва (уни давом эттирувчи) гуноҳкорни ёқтирмайди» (Бақара, 276).

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَءَاتَوْا
الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ
يَحْزَنُونَ ﴿٧٧﴾

Яъни: «Албатта, имон келтирган, яхши ишларни қилган, намозни баркамол ўқиб, закотни берганлар учун Парвардигорларининг хузурида (махсус) мукофотлари бордир. Уларга хавф ҳам бўлмас ва улар ташвиш ҳам чекмаслар» (Бақара, 277).

الصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ وَالْمُنْفِقِينَ
وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ ﴿٧٨﴾

Яъни: «(Улар) сабрли, садоқатли, итоатли, саховатли ва саҳар чоғларида Аллоҳдан мағфират сўрайдиган кишилар эди» (Оли Имрон, 17).

Бу ояти каримада Аллоҳ таоло беш хил тоифадаги мўминлар – сабрли, садоқатли, итоатли, саховатли ва саҳар туриб ибодатга берилувчи кишиларнинг ҳар бирини мустақил равишда мактаган. Бошқа ўринларда уларни солиҳ, тақводор ёки аброр деб улуғлайди.

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ
فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾

Яъни: «Суйган нарсаларингиздан эҳсон қилмагунингизгача сира яхшиликка (жаннатга) эриша олмайсизлар.

Ниманики эҳсон қилсангиз, албатта, Аллоҳ уни билувчидир» (Оли Имрон, 92).

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكِبْرِيَاءِ وَالْغَيْظِ وَالْعَافِينَ
عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢٤﴾

Яъни: «Улар (мазкур такводорлар) фаровонлик ва танглик кунларида ҳам хайр-садақа қиладиган, ғазабларини ютадиган, одамларни (хато ва камчиликларини) афв этадиганлардир. Аллоҳ эзгулик қилувчиларни севар» (Оли Имрон, 134).

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا
لَهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاللَّهُ
مِيرَاثُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٣٤﴾

Яъни: «Аллоҳнинг фазли билан берган нарсаси (бойлиги)дан бахиллик қилувчилар буни ўзларига яхши деб ҳисобламасинлар! Асло! Бу улар учун ёмондир. Қиёмат куни бахиллик қилган нарсалари (ўз бўйинларига) бўйинтуруқ қилиб илиб қўйилади. Осмонлар ва Ернинг мероси Аллоҳга (қолур). Аллоҳ қилаётган ишларингиздан хабардордир» (Оли Имрон, 180).

Ушбу ояти каримада бойлиги шариатда белгиланган нисоб миқдорига етган бойларнинг закот беришга бахиллик қилишлари ўзлари учун нақадар зарарли экани таъкидланмоқда.

Ҳадиси шарифда: “Қиёмат куни закот бермаган кишининг дунёда тегишли жойларга сарф этмай, қолдириб кетган хазинаси бўйнига икки тишли илон шаклида ўралиб олиб, уни чаққан холда дўзах сари тортиб кетади”, дейилади.

Бошқа ҳадисларда билган илмини сўраганлардан яширган олим ҳам энг ашаддий бахиллардан ҳисобланиб, қиёмат куни

ундайларнинг оғизлари олов билан жиловлаб қўйилиши зикр этилган.

الَّذِينَ يَبْخُلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا
ءَاتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ ۗ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿٧٧﴾

Яъни: «(Улар) ўзлари бахиллик қилиш билан бирга (бошка) одамларни (ҳам) бахилликка буюрадиган ва Аллоҳнинг Ўз фазли билан берган (неъмат)ларини яширадиган (кимса)лардир. Кофирларга (эса) хор қилувчи азобни тайёрлаб қўйганмиз» (*Нусо*, 37).

وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ ءَامَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ
اللَّهُ ۗ وَكَانَ اللَّهُ بِهِمْ عَلِيمًا ﴿٧٨﴾

Яъни: «Мабодо (улар) Аллоҳга ва охират кунига имон келтириб, Аллоҳ ризқ қилиб берган нарсалардан эҳсон қилган бўлганларида, улар (зарари)га нима ҳам бўлар эди?! Аллоҳ уларни яхши билувчидир» (*Нусо*, 39).

لَٰكِنَ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ
إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ ۗ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ
الزَّكَاةَ وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۗ أُولَٰئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا
عَظِيمًا ﴿٧٩﴾

Яъни: «Лекин улар (яхудийлар) орасида илмда мустаҳкам бўлган кишилар ҳамда Сизга нозил қилинган нарсага ва Сиздан илгари нозил қилинган нарсага имон келтирадиган мўминлар, хусусан, намозни барпо қилувчилар, закотни адо этувчилар, Аллоҳга ва “охирги кун”

(қиёмат)га имон келтирувчилар ҳам борки, айнан уларга, албатта, улкан мукофот ато этурмиз» (*Husco, 162*).

وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا وَقَالَ اللَّهُ إِنِّي مَعَكُمْ لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَآمَنْتُمْ بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١٢٠﴾

Яъни: «Аллоҳ Исроил авлодидан аҳд олди ва Биз улардан ўн икки йўлбошчини (танлаб) юбордик. (Сўнгра) Аллоҳ деди: “Дарҳақиқат, Мен сизлар билан биргаман. Агарда намозни баркамол адо этсангиз, закот берсангиз, пайгамбарларимга имон келтирсангиз ва уларни шарафлаб, мадад берсангиз ҳамда (савобли ишлар қилиб) Аллоҳга чиройли “қарз” берсангиз, албатта, гуноҳларингизни кечаман ва остидан анҳорлар оқадиган боғлар (жаннат)га киритурман. Шундан кейин ҳам сизлардан кимки куфрга кетса, тўғри йўлдан бешак озган бўлур”» (*Mouida, 12*).

Ушбу қисса бундай нақл қилинади: Фиръавн сувга ғарк бўлиб ўлганидан кейин Мусо (алайҳиссалом) қавми хотиржам ҳолда Мисрда истиқомат қилади. Ногоҳ уларга Аллоҳдан Шомнинг Ариҳо деган жойига бориб, у ердаги канъонлик золим кишилар билан жанг қилишларига буйруқ берилади. Қавм ичидан 12 кишини олдинроқ танлаб олиб, у ердаги вазиятни ўрганиб келиш учун юбориш ҳам буюрилган эди. 12 уруғнинг ҳар биридан бир кишидан вакил олинади. Аллоҳ таоло уларга ёрдам беришни ваъда қилади. Улар йўлга тушиб, Ариҳога яқинлашгач, Мусо билан Ҳорун (алайҳимуссалом) қолиб, қолганларини юборадилар. Бориб жуда баҳайбат кимсаларни кўришади. Айниқса, Иваж ибн Унуқ исмли

барзангининг калласи булут орасида бўлиб, чанқаса булут сувидан ичиб олар экан. Денгиздан кит баликларни олиб қуёшга тоблаб пишириб еяр экан. 3000 йил яшаган бу инсон Мусо (алайҳиссалом) қўлида ҳалок бўлади. Бу шундай бўлган экан: у Мусо (алайҳиссалом) лашкарини янчиб ташлаш учун тоғдан бир катта тошни олиб, боши узра кўтарган пайтда Аллоҳ таоло бир худхудни юборади. Худхуд тумшуғи билан чўкигач, тош қулаб Иважнинг бўйнига тушиб кетади. У йиқилганида, Мусо (алайҳиссалом) келиб, бошини қиркиб ташлайди. Мусо (алайҳиссалом) билан 12 вакил қайтиб келишгач, улар Аллоҳга берган аҳд-паймонларини бузиб, кўрган-билганларини ўз уруғлари ичида эълон қиладилар. Улардан фақат Ювшаъ ибн Нун ва Колиб ибн Ювфанно гувоҳ бўлганларини сир сақлайдилар.

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ

وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ﴿٥٥﴾

Яъни: «Дарвоқе, сизларнинг дўстингиз фақат Аллоҳ, Унинг Расули ва имон келтирганлар ҳамда намоз ўқийдиган ва руку қилган ҳолларида ҳам закот (садақа) берувчилардир» (Моида, 55).

Бу оят Ҳазрат Али ибн Абу Толиб (розийаллоҳу анҳу) хусусида нозил қилинган. У киши намозда рукуга энгашиб турганларида, бир гадо келиб тиланчилик қилади. Ҳазрат Али бармоғидаги узукни чиқариб, гадо томонга отиб юборадилар.

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَّعْرُوشَاتٍ وَغَيْرِ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ
وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أُكْلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ
مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَءَاتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ
وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿٥٦﴾

Яъни: «У (Аллоҳ) шундай Зотки, (сўритокларга) кўтариб қўйиладиган ва кўтариб қўйилмайдиган (узумзор) боғларни, таъми турлича (бўлган) хурмо ва мевали дарахтларни, (ранг ва таъмда) ўхшаш ва ўхшамас зайтун ва анорларни пайдо қилди. Мева ҳосил қилганида, мевасидан тановул қилингиз! Ҳосил йиғиш кунда (мухтожларга) ҳақини (ушри ва хирожини) берингиз ва исроф қилмангиз! Албатта, У исроф қилувчиларни севмайди» (Анъом, 141).

Ушр – олинадиган ҳосилнинг ўндан бирини Аллоҳ йўлига садақа қилишдир. Хирож эса, ушрдан кўпроқ, яъни то ҳосилнинг ярмигача микдорда садақа бериш демакдир.

وَأَكْتَبَ لَنَا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ إِنَّا هَدَيْنَا
إِلَيْكَ ۚ قَالَ عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ
شَيْءٍ ۚ فَسَأَكْتُبُهَا لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ

بِعَائِلَتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٦﴾

Яъни: “Бизларга бу дунёда ҳам, охиратда ҳам яхшиликни ёзгин. Биз Сенга қайтдик”. (Аллоҳ) деди: “Азобимни хоҳлаган кишимга етказурман. (Аммо) раҳматим ҳамма нарсадан кенгдир. Уни (раҳматимни) тақвода бўлувчилар, закот берувчилар ва оятларимизга имон келтирувчиларга ёзажакман” (Аъроф, 156).

Яъни: бу дунёда бизга яхши ҳаёт ва тоат-ибодат қилишни муваффақ айла! Охиратда эса, бизни жаннатга дохил эт!

الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣﴾

Яъни: «...намозни баркамол ўқийдиган ва ризқ қилиб берганимиздан (садақа ва) эҳсон қиладиган кишилардир» (Анфол, 3).

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ
 تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَءَاخِرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا
 تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ ۗ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ
 إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَظْلَمُونَ ﴿٦﴾

Яъни: «Улар учун имконингиз борича (харбий) куч ва отлик бўлинмаларни тайёрлаб қўйингиз! Бу билан Аллоҳнинг ва ўзингизнинг душманингизни ва улардан ўзга сиз билмайдиган, лекин Аллоҳ биладиган (душман)ларни ҳам қўркувга солган бўлурсиз. Аллоҳнинг йўлида нимани сарф қилсангиз, сизларга (унинг савоби) зулм қилинмаган ҳолингизда тўла-тўқис берилур» (Анфол, 60).

إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسْجِدَ اللَّهِ مَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ
 الصَّلَاةَ وَءَاتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ
 يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿١٨﴾

Яъни: «Аллоҳнинг масжидларини фақат Аллоҳга ва охират кунига имон келтирган, намозни баркамол ўқиган, закот берган ва фақат Аллоҳдангина қўрққан кишилар обод қилурлар. Айнан ўшалар хидоят топувчилардан бўлишлари мумкин» (Тавба, 18).

يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ
 لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَطْلِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ
 وَالَّذِينَ يَكْتُمُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ
 اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٤﴾

Яъни: «Эй имон келтирганлар! (Аҳли китоблар ичидаги) руҳоний ва роҳибларнинг кўпчилиги одамларнинг молларини ноҳақлик билан ейдилар ва (одамларни) Аллоҳ йўлидан тўсадилар. Олтин ва кумушларни кон (махфий хазина) қилиб олиб, уларни Аллоҳ йўлида сарф қилмайдиганларга аламли азоб ҳақида “хушхабар” беринг!» (Тавба, 34).

Аҳли китобларнинг руҳонийлари ва роҳиблари илоҳий китобларидаги Муҳаммад (алайҳиссалом) тавсифларини ўзгартириш ёки йўқ қилиш ёки саводсизларга шариат аҳкомларини осонлаштириб бериш эвазига улардан пора олиш йўли билан бойлик орттирар эдилар.

Бу оят юкорида зикри ўтган аҳли китоблар ҳақида нозил бўлганми ёки мусулмонлар хусусидами? Бу ҳақда ҳатто Абу Зарр, Муовия ва бошқа саҳобалар ҳам турлича фикр билдиришган. Закоти бериб туриладиган бойлик учун бундай жазо йўқ. Ўзи ҳам емай, муҳтожларга ҳам бермай кетадиган хасис бойлар тўғрисида ушбу ва кейинги оятдаги жазо турлари жуда катта огоҳлантириш ҳисобланади.

يَوْمَ تَحْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَىٰ بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ
وَأَطْهُورُهُمْ ۗ هَذَا مَا كَنْزْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ ﴿٣٥﴾

Яъни: «(Мазкур олтин-кумушлар) жаҳаннам ўтида қизитилиб, улар билан пешоналари, ёнлари, орқалари куйдирилган куни: “Бу ўзларингиз учун сақлаган хазинангиздир. Сақлаган хазинангиз (мазасини) тотингиз!” (дейилади)» (Тавба, 35).

وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ
وَبِرَسُولِهِ ۗ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَىٰ ۖ وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا
وَهُمْ كَرِهُونَ ﴿٣٦﴾

Яъни: «Нафақа (садақа)ларининг қабул қилинишидан тўсган нарса бу – уларнинг Аллоҳга, Расулига куфр келтирганлари, намозга фақат суст ҳолда келишлари ва нафақа (садақа)ни фақат ёқтирмаган ҳолларида беришларидир» (Тавба, 54).

إِنَّمَا الصَّدَقَتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَمِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبِهِمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغُرَمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾

Яъни: «Албатта, садақаларни фақат фақирлар, мискинлар, унда (садақа ишида) ишловчилар, диллари ошна қилинувчи (кофир)лар, (пул тўлаб озод этилувчи) қуллар, қарздорларга ва Аллоҳ йўлида ҳамда йўловчига (мусофирга бериш) Аллоҳ (томони)дан фарз (этилди). Аллоҳ илмли ва ҳикматли Зотдир» (Тавба, 60).

Бу кўрсатилган кишиларга закот, хирож, фитр ва ушр каби садақотлар берилиши керак. Яъни, Ислом аввалида закот ва вожиб садақалар Абу Суфён ибн Ҳарб, Акраъ ибн Ҳобис, Уяйна ибн Ҳисн, Аббос ибн Мирдос, Сафвон ибн Умайя, Адий ибн Ҳотам, Забаркон ибн Бадр каби кофирларга ҳам берилиб, бу билан уларнинг дилларини Исломга мойил этиш мақсад қилинар эди.

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦١﴾

Яъни: «Мўминлар ва мўминалар бир-бирларига дўстдирлар: (одамларни) яхшиликка буюрадилар, ёмон-

ликдан қайтардилар, намоз(лар)ни баркамол адо этадилар, закотни берадилар ҳамда Аллоҳ ва (Унинг) Расулига итоат этадилар. Айнан ўшаларга Аллоҳ марҳамат кўрсатур. Албатта, Аллоҳ қудратли ва ҳикматлидир» (Тавба, 71).

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرْبَةً عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ ۗ أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ ۗ سَيُدْخِلُهُمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧١﴾

Яъни: «Аъробийлар ичида Аллоҳга ва охират кунига имон келтирадиган, қилган садақаларини Аллоҳ хузурида яқинлик ва Расул олқиши деб биладиганлари ҳам бор. Албатта, бу улар учун (Аллоҳга) яқинликдир. Аллоҳ уларни, албатта, ўз раҳмати (жаннати)га киргизур. Албатта, Аллоҳ кечиримли ва раҳмлидир» (Тавба, 99).

Бу оятда аъробийларнинг ҳаммаси ҳам юкоридагилардек эмаслиги, балки чин ихлосли мўминлари ҳам борлиги билдирилмоқда. Улар, Мужоҳид (раҳимахуллох) тафсирига кўра, Музайна вилоятининг Бани Муқрин қабиласи кишиларидир. Калбий (раҳимахуллох) эса уларни Аслам, Ғифор ва Жухайна қабилаларидаги аъробийлар, деб айтган. Ҳадисда бундай дейилади: “Аслам, Ғифор, Жухайнанинг бир қисми ва Музайна қиёмат кунида Тамим, Асад, Ҳавозин ва Ғатафон қабилаларидан афзал экани маълум бўлур”.

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ ۗ إِنَّ صَلَوَاتِكَ سَكَنٌ لَهُمْ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٣﴾

Яъни: «Мол-мулкларидан уларни у сабабли поклашингиз ва тозалашингиз учун садақа олинг ва улар (ҳақи)га дуо қилинг! Албатта, дуоингиз уларга таскин (тасалли)дир. Аллоҳ эшитувчи ва билувчидир» (Тавба, 103).

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ
 الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٤﴾

Яъни: «Улар Аллоҳнинг бандалари томонидан (қили-
 надиган) тавбани қабул этишини, садақаларни олишини
 ҳамда Аллоҳ Таввоб (тавбаларини қабул этувчи) ва Раҳим
 (раҳмли) эканини билишмаганмиди?!» (Тавба, 104).

وَلَا يُنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا
 إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾

Яъни: «Бирор кичик ёки катта садақа қилсалар ёки
 (Аллоҳ йўлида) бирор водийни босиб ўтсалар, албатта,
 қилган яхши ишлари сабабли Аллоҳ уларни мукофот-
 лаши учун уларга (савоб) ёзилур» (Тавба, 121).

وَالَّذِينَ صَبَرُوا أَبْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا
 رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرُءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ أُولَئِكَ لَهُمْ
 عُقْبَى الدَّارِ ﴿١٦﴾

Яъни: «Парвардигорларининг розилигини истаб, (тур-
 ли машаққатларга) сабр қилиб, намозларини баркамол адо
 этган ва Биз ризқ қилиб берган нарсалардан хуфёна ва
 ошқора эҳсон қилган ҳамда ёмонликка яхшилик
 қайтарадиган зотлар, айнан ўшалар учун дунё оқибати
 (жаннат) бордир» (Раъд, 22).

قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ ءَامَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا
رَزَقْنَهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعَ فِيهِ وَلَا
خِلَالَ

Яъни: «(Эй Муҳаммад!) Имон келтирган бандаларимга айтинг, намозни баркамол адо этсинлар ҳамда савдо-сотик ва ошна-оғайнигарчилик бўлмайдиган кун (қиёмат) келмай туриб, Биз уларга ризқ қилиб берган нарсалардан хуфёна ва ошкора эҳсон қилсинлар!» (Иброҳим, 31).

وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصِنِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا
دُمْتُ حَيًّا

Яъни: «Яна мени қаерда бўлсам баракотли қилди ва модомики, ҳаёт эканман, менга намозни ва закотни (адо этишни) буюрди» (Марям, 31).

وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا

Яъни: «У ўз аҳли (ва уммати)ни намоз ва рўзага буюрар эди ва Парвадигори ундан рози бўлган киши эди» (Марям, 55).

وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ
وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَكَانُوا لَنَا عَبِيدِنَ

Яъни: «Яна уларни Бизнинг амримиз билан (одамларни) ҳидоят этадиган пешволар қилдик ва уларга яхши амаллар қилишни, намозни баркамол адо этишни ва закот беришни ваҳий қилдик. Улар Бизгагина ибодат қилувчи бўлдилар» (Анбиё, 73).

الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ عَلَىٰ مَا أَصَابَهُمْ
وَالْمُقِيمِي الصَّلَاةِ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٢٥﴾

Яъни: «Улар Аллоҳ зикр қилинганида диллари кўр-қувга тушадиган, ўзларига етган балоларга сабр қиладиган, намозни баркамол адо этадиган ва Биз ризқ қилиб берган нарсалардан эҳсон қиладиган зотлардир» (Ҳаж, 35).

الَّذِينَ إِن مَّكَّنْتَهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ
وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْأُمُورِ ﴿٤١﴾

Яъни: «(Улар) шундай кишиларки, агар Биз уларни ер юзига ғолиб қилсак – намозни баркамол адо этадилар, закотни берадилар, яхшиликка буюриб, ёмонликдан қайтарадилар. (Барча) ишларнинг оқибати Аллоҳнинг измидадир (барча ишнинг тақдирини У белгилайди)» (Ҳаж, 41).

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ ۗ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي
الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ۗ مَلَّةً أُولَئِكَ إِبْرَاهِيمَ ۗ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ
قَبْلُ ۗ وَفِي هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى
النَّاسِ ۗ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ
مَوْلَاكُمْ ۗ فَنِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٧٨﴾

Яъни: «Аллоҳ (тоати йўли)да ҳаққоний жидду жаҳд қилингиз! Сизларни (шу дин учун) У танлади ва динда сизларга бирор хараж (қийинчилик) қилмади. Отангиз Иброҳимнинг дини (Ислом)ни (ушлангиз)! Токи (қиёматда)

пайғамбар сизларга гувоҳ бўлиши учун, сизлар эса (қолган) одамларга гувоҳ бўлишингиз учун (Аллоҳнинг) ўзи сизларни илгари (муқаддас китобларда) атагандек, мана шу (Қуръон) да ҳам мусулмонлар деб атади. Бас, намозни баркамол адо этингиз, закотни берингиз ва Аллоҳга боғлангиз! У сизларнинг хожангиздир. Бас, У нақадар яхши Хожа ва (мадад сўраган мўминларга) нақадар яхши Мададкордир!» (Ҳаж, 78).

وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ ﴿٤﴾

Яъни: «Улар закотни адо этувчидирлар» (Муъминун, 4).

رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ
وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ ﴿٥﴾

Яъни: «Кишилар борки, уларни на тижорат ва на савдо (ишлари) Аллоҳнинг зикридан, намозни баркамол адо этишдан ва закот беришдан чалғита олмас. Улар диллар ва кўзлар изтиробга тушиб қоладиган кун (қиёмат)дан кўркурлар» (Нур, 37).

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ

تُرْحَمُونَ ﴿٥١﴾

Яъни: «(Эй мўминлар!) Намозни баркамол адо этингиз, закотни берингиз ва Пайғамбарга итоат этингиз, зора (шунда) раҳм қилинсангиз» (Нур, 56).

الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ

يُوقِنُونَ ﴿٥٢﴾

Яъни: «...улар намозни баркамол адо этадилар, закотни берадилар ва охиратга (кўрмасдан ғойибона) аниқ ишонадилар» (Намл, 3).

Юқорида ўтган ояти карималарда ёнма-ён баён этилган намозни баркамол адо этиш, закот чиқариш, эҳсон қилиш талаблари яна Қасас, Рум, Лукмон, Ахзоб, Сабаъ, Фотир, Шўро, Муҳаммад, Зориёт, Ҳадид, Мужодала, Мунофиқун, Тағобун, Муззаммил ва бошқа сураларда айни шундай уйғунликда келади ва ҳақиқий мўмин-мусулмонлик сифати киёмат кунини бандалар сўраладиган асосий ибодат саналмиш намозни мукамал адо этиш билан бирга Аллоҳ таоло Ўз фазли-каромати билан адо этган неъматларни албатта бошқа ҳақдорлар билан самимият ила баҳам кўриш орқали бунёдга келишини кўрсатади.

Аллоҳ таоло бой мўмин-мусулмонларни ҳақдор ва муҳтожларга, фақир-мискинларга садақа, эҳсон қилишга буюрганини билиб олдиқ. Эндиги вазифамиз ана шу билганларимизга амал қилиш, хайру саҳоватни янада кўпайтириш, муҳтожлар ва камбағаллар ҳолидан ҳамиша хабар олиб туришимиз туфайли Парвардигор розилигини топиб, охиратда Унинг улкан ажр-мукофотларига сазовор бўлишдир. Аллоҳ таоло барчамизни топганимиздан хайру эҳсон қиладиган, сахий ва мурувватли деган номга сазовор бўладиган ва шу тариқа Ислом уммати ҳаётини безайдиган карамли ва олижаноб инсонлар тоифасидан бўлишимизни насиб айласин!

ҲАДИСИ ШАРИФЛАР САДАҚА ВА ЭҲСОН ҲАҚИДА

Ислом дини таълимотларида хайр-эҳсон, садақа қилиш, кишиларга меҳр-мурувват кўрсатиш, мухтожлар ҳолидан хабардор бўлиш, ночор ва фақир кишиларга ҳамиша ёрдам кўрсатиш каби чиройли ва солиҳ амаллар қилишга доир кўрсатма ва йўл-йўриқлар мавжуд. Бу ҳақда Расулуллоҳдан (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) кўплаб ҳадиси шарифлар ривоят қилинган, қуйида улардан айримларини кўриб чиқамиз:

Ибн Масъуддан (розийаллоҳу анҳу) ривоят қилинади: «Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Икки кишига ҳасад қилиш жоиз. Биринчиси: Аллоҳ таоло бир кишига мол-дунё берсаю, у киши ўша мол-дунёни ҳақ йўлда инфоқ қилса. Иккинчиси: Аллоҳ таоло бир кишига ҳикмат (илм) ато этсаю, у киши ўша илм билан ҳукм қилиб, илмидан одамларга таълим берса”, дедилар» (*Имом Бухорий ва Муслим ривояти*).

Адий ибн Ҳотимдан (розийаллоҳу анҳу) ривоят қилинади: «Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Хурмонинг ярмини инфоқ қилиб бўлса ҳам дўзахдан сақланинглар”, деганлар» (*Имом Бухорий ва Муслим ривояти*).

Абу Ҳурайрадан (розийаллоҳу анҳу) ривоят қилинади: Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) айтадилар: «Тонг оттирганида банда ҳузурига икки фаришта тушади. Улардан бири: “Аллоҳ, инфоқ (нафақа-эҳсон) қилувчиларга ўрнини коплайдиган нарса ато эт”, дейди. Иккинчиси: “Аллоҳ, ҳасис, зикналарга талафот бер”, дейди» (*Имом Бухорий ва Муслим ривояти*).

Абу Ҳурайрадан (розийаллоҳу анҳу) ривоят қилинади: «Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Эй одам боласи, молингдан инфоқ қил. Шунда сенга ҳам инфоқ этилади”, дедилар» (*Имом Бухорий ва Муслим ривояти*).

Абдуллоҳ ибн Амр ибн Оссадан (розийаллоҳу анҳу) ривоят қилинади: «Бир киши Расулуллоҳдан (соллаллоҳу алайҳи ва

саллам): “Исломдаги қайси амал яхшироқ?” деганида, Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Овқат улашиб, кишиларни таомлантиришинг ҳамда таниган ва танимаган кишиларга салом беришинг”, дедилар» (*Имом Бухорий ва Муслим ривояти*).

Ушбу ҳадиси шариф юқорида таъкидлаб ўтилган ҳар қандай яхши амал, гўзал муомала, ҳатто саломлашиш садақа, эҳсон эканлиги тўғрисидаги фикримизнинг яна бир тасдиғидир.

Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) умматларига садақани кўп қилиш тўғрисида васият ва насиҳатлар қилиб, бу асло мол-дунё камайишига сабаб бўлмаслигини, аксинча, покланиб, янада ортишига олиб келишини қайта-қайта уқтирганлар.

Абу Ҳурайрадан (розийаллоҳу анҳу) ривоят қилинади.

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Садақа бериш билан мол-дунё камайиб қолмайди. Аллоҳ таоло кечиримли бўлган бандасининг иззат-шарафини зиёда қилади. Киши Аллоҳ учун ўзини ҳоксор тутса, Аллоҳ таоло унинг мартабасини баланд қилади”, дедилар» (*Имом Бухорий ва Муслим ривояти*).

Сарвари коинот (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) Муоз ибн Жабалга (розийаллоҳу анҳу) садақа яхшилик эшикларидан бири эканини таъкидлаб, дедилар:

"ألا أدلك علي أبواب الخير؟ الصوم جنة، و الصدقة تطفئ الخطيئة
كما يطفئ الماء النار، و صلاة الرجل في جوف الليل شعار الصالحين"

“Сени хайр (яхшилик) эшикларига далолат қилмайми?” (Яъни, яхшилик эшиклари қандай амаллар билан очилишини айтиб бермайми) дея, ушбу уч нарсани санаб бердилар: 1) рўза тўсиқ бўлади; 2) садақа худди сув оловни ўчирганидек хатоларни ўчиради; 3) кишининг ярим кечада ўқиган намози солихларнинг шиори бўлади”.

Ҳадисда ворид бўлганидек, садақа хатоларни ўчирса, албатта, у (садақа) Аллоҳ субҳонаҳу ва таолонинг ғзабини ҳам ўчиради. Бошқа бир ҳадисда Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) бундай марҳамат қилдилар:

"إن الصدقة تطفى غضب الرب، و تدفع ميتة السوء"

“Садақа Аллоҳнинг ғзабини ўчириб, ёмонликни қайтаради” (*Имом Термизий ва Ибн Ҳиббон ривояти*).

Шунинг учун Набий (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) садақа беришга тарғиб қилиб, унга одамларни қизиқтирардилар. Ҳадиси муборақларида бу борада бундай марҳамат қиладилар:

عن أبي برزة الأسلمي رضي الله تعالى عنه قال: قال رسول الله:

"إن العبد ليتصدق بالكسرة تربو عند الله عز و جل حتي تكون مثل أحد"

Абу Барзадан (розийаллоҳу анху) ривоят қилинади. «Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Бир банда бир парча нон садақа қилса, Аллоҳ жалла ва аъло уни Уҳуд тоғи баробарида кўпайтиради”, дедилар» (*Табароний ривояти*).

Ҳадиси шариф мазмунидан ихлос билан қилинган озгина садақа (эхсон) Аллоҳнинг ҳузурида жуда катта мукофотга сазовор бўлишини англаймиз. Бу Тангри таолонинг бандаларига катта меҳрибончилигидир. Шу хусусда ҳазрати Ойша онамиздан (розийаллоҳу анҳо) ривоят қилинган бир ҳадисда бундай дейилади:

"إن الله ليربي لأحدكم الثمرة كما يربي أحدكم فلوه أو فصيله حتي تكون مثل أحد"

Яъни: «Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Албатта, Аллоҳ таоло бирингиз (қилган садақадан ҳосил бўлган) самарани худди янги туғилган тойчоқ ёки туя бўғалоғини ўстириб тарбиялаганидек, Уҳуд тоғи баробарича

ўстириб-улғайтириб боради», дедилар» (*Табароний ва Ибн Ҳиббон ривояти*).

Яна Ойша онамиздан (розийаллоҳу анҳо) ривоят қилинади: «Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) хонадонларида бир қўй сўйилди. Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) Ойшадан (розийаллоҳу анҳо): “Қўйнинг қаери қолди?” деб сўрадилар. Ойша (розийаллоҳу анҳо): “Фақат қўл қисми қолди”, дедилар. Шунда Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Ҳаммаси қолиб, фақат қўли кетибди-да”, дедилар» (*Имом Термизий ривояти*).

Бундан садақа қилинган қисмининг савоби бизга қолди, садақа қилинмаган қисми, яъни тарқатилмаган бўлаги эса бизники эмас, деган маъно чиқади.

Асмо бинти Абу Бакр Сиддиқдан (розийаллоҳу анҳумо) ривоят қилинади: «Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) менга: “Эй Асмо, нарсаларингни (садақа бермасдан) сақлаб қўйма. Агар шундай қилсанг, Аллоҳ ҳам (ризқингни бермасдан) сақлаб қўяди”, дедилар».

Абу Ҳурайрадан (розийаллоҳу анҳу) ривоят қилинади. «Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Бахил билан садақа берувчи(сахий)нинг мисоли худди темир совут кийган икки кишига ўхшайди. У совут кўкрагидан елкаларигачадир. Агар садақа берувчи сахий бўлса, совути кенгайиб, бутун баданини ўраб, ҳатто бармоқларини ёпиб, изини қолдирмайди. Аммо бахил бирор нарса садақа қиладиган бўлса, темир либосининг ҳар бир халқаси баданига ёпишиб олади. Уни кенгайтирмоқчи бўлади, лекин кенгайтира олмайди”, дедилар» (*Имом Бухорий ва Муслим ривояти*).

Бунинг маъноси қуйидагича. Сахий ҳар гал молидан бирор нарсани эҳсон қилганида совути кенгайиб, узун бўлади, ҳатто орқасидан судраб юрганидан оёғи, қадамининг излари кўринмайди. Яъни, кийим баданни тўсганидек, садақа ҳам хатоларни тўсади.

Абу Ҳурайрадан (розийаллоху анху) ривоят қилинади. «Расулуллоҳ (соллаллоху алайҳи ва саллам): “Киши ҳалол касби орқали топган бир дона хурмо қийматидаги нарсасини садақа қилса, – чунки Аллоҳ фақат ҳалол нарсанигина қабул қилади, албатта, Аллоҳ уни қабул қилади. Кейин унинг эгасини худди сизлардан бирингиз тойчоғини тарбия этганидек тарбия қилади. Ҳаттоки у тоғ каби бўлади”, дедилар» (*Имом Бухорий ва Муслим ривояти*).

Абу Ҳурайрадан (розийаллоху анху) ривоят қилинади. «Расулуллоҳ (соллаллоху алайҳи ва саллам) айтдилар: “Бир киши чўлда кетаётган эди. Булут ичидан чиқаётган бир овозни эшитди. Унда “Фалончининг боғини суғор”, дейиларди. Кейин ҳалиги булут жойидан силжиб, бир тошлоқ ерга бордида, ўзидаги сувни ўша ерга бўшатди. Сел тўпланадиган ерлардан бири сувнинг барчасини ўзида жамлади. Овоз эшитган киши сув ортидан эргашиб бориб қараса, бир киши боғида сувнинг йўналишини таёғи билан ҳар тарафга ўзгартириб юрибди. Ҳалиги овозни эшитган киши: “Эй Аллоҳнинг бандаси, исминг нима?” деган эди, боғдаги киши: “Фалончи”, деб ҳалиги булутдан эшитилган исмни айтди. Кейин боғдаги киши: “Эй Аллоҳнинг бандаси, нима учун исмимни сўраяпсан?” деганида, ҳалиги киши: «Чунки мен бу сувни келтирган булутдан: “Фалончининг боғини суғор”, деб исмингни зикр қилганини эшитдим”, деди. Яна: “Сен бу ерда нима билан шуғулланасан?” деб сўраганида, боғбон: “Сен мендан сўрар экансан (бунга жавоб бераман). Мен бу ерда униб чиққан хосилга қараб, унинг учдан бирини Аллоҳ йўлида садақа қиламан. Учдан бирини ўзим оила аъзоларим билан ейман. Қолган учдан бирини эса (уруғликка олиб қолиш ила) ўзига қайтараман”, деди» (*Имом Муслим ривояти*).

عن عائشة رضى الله تعالى عنها قالت: قال رسول الله صلعم: "يا
عائشة...

استترى من النار و لو بشق تمره... فإنها تسد من الجائع مسدها
من الشيعان"

Ойша онамиздан (розийаллоху анҳо) ривоят қилинади. «Расулуллоҳ (соллаллоху алайҳи ва саллам) айтдилар: “Эй Ойша, битта хурмо бўлагини бериб бўлса ҳам, дўзахдан сақлан. Зеро, хурмо оч кишини тўйдиради”, дедилар».

عن ميمونة بنت سعد أنها قالت: يا رسول الله... أفتنا عن الصدقة
فقال صلعم:

"إنها حجاب من النار لمن احتبسها يبتغي بها وجه الله هز و جل"

Маймуна бинти Саъд (розийаллоху анҳо) айтади: «У: “Эй Расулуллоҳ (соллаллоху алайҳи ва саллам), бизга садақанинг ажри ва фазилати тўғрисида гапириб беринг”, деди. Расулуллоҳ (соллаллоху алайҳи ва саллам) айтдилар: “Садақа Аллоҳ розилигини истаб дўзахдан сақланиш учун қилган одамга дўзахдан хижоб (тўсиқ)дир”, дедилар» (*Табароний ривояти*).

Саодат замонида саҳобия аёллар ҳам Расулуллоҳдан (соллаллоху алайҳи ва саллам) шаръий саволларни сўраб, уларга жавоб олар эдилар. Ана шундай аёллардан бири Маймуна бинти Саъд (розийаллоху анҳо) ҳам садақа тўғрисида Расулуллоҳ (соллаллоху алайҳи ва саллам) айтган ҳадисларни эшитиб, бу хайрли иш тўғрисида кўпроқ нарса билмоқчи бўлди. Шундан келиб чиқиб, садақадан ҳосил бўладиган ажру савоблар ва унинг натижасидан юзага келадиган фазилатлар ҳақида сўради. Сарвари коинот (соллаллоху алайҳи ва саллам) “Садақа дўзахдан тўсиқ бўлади”, дерканлар, қандай услубда қилинган садақа шундай фазилатга эгаллигини тушунтириб бердилар:

1. Қилинган садақа фақат Аллоҳ учун бўлиши керак.

2. Садақа қилган киши дўзахдан сақланаман, дея ишониб ният қилиши лозим.

Бундан келиб чиқадики, риё учун, хўжакўрсинга қилинган эҳсон-садақа ҳижоб (тўсиқ) бўла олмайди. Риё билан қилинган амалдан, хоҳ у садақа, хоҳ ибодат ёки закот ва ҳаж бўлсин, ҳеч қандай фазилат ҳосил бўлмайди ва унга ҳеч қандай ажру мукофот берилмайди.

Сарвари коинот (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) оз қилинган садақанинг гоҳо кўп миқдордагисидан афзаллиги тўғрисида ҳам хабар берганлар. Бу қуйидаги ҳадисда ўз ифодасини топган:

عن أبي هريرة رضي الله تعالى عنه أنه قال: قال رسول الله صلعم:

"سبق درهم مائة ألف درهم" فقال رجل: و كيف يا رسول الله؟

قال صلعم: "رجل له مال كثير أخذ من عرضه مائة درهم تصدق

بها، و رجل ليس له إلا درهمان فأخذ أحدهما فتصدق به".

Абу Ҳурайрадан (розийаллоҳу анху) ривоят қилинади. «Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) айтдилар: “Бир дирҳам юз минг дирҳамдан ўзиб кетди”. Бир киши: “Қандай қилиб, Ё Расулуллоҳ?” деди. Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Бир одамнинг кўп моли бор, у молидан юз минг дирҳамини садақа қилди. Яна бир кишининг фақат икки дирҳами бор, шу икки дирҳамдан бирини садақа қилди”, дедилар» (*Насоий, Ибн Ҳиббон ва Ҳоким ривоят қилган*).

Бу ҳадисда озгина моли бўлса ҳам инсонларга эҳсон-садақа, яхшилик, эзгулик ва инсонпарварлик қилишга даъват бор. Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) бу ҳадиси шарифни айтганларида у кишининг ҳузурларида кўпчилик ҳозир эди. Абу Ҳурайра (розийаллоҳу анху) ҳам шу мажлисда бўлиб, Расулуллоҳдан (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) эшитган ҳадисни ривоят қиларди. Ҳақиқатан, Расулуллоҳ (соллаллоҳу

алайҳи ва саллам) кутилмаганда: “Бир дирҳам юз минг дирҳамдан ўзиб кетди”, деганларида мажлисдагилар ҳайрон бўлиб таажжубга тушишди. Ҳақли савол туғилади: ҳеч замон бир дирҳам юз минг дирҳамдан кўп бўладими? Тушунмовчилик вужудга келди ва бир киши: “Қандай қилиб, ё Расулуллоҳ?” дейишга журъат этди. Икки олам сарвари одамларни бир хушёр торттириб, сўнгра сўзларини изоҳлаб бердилар. Ҳақиқатан, тафаккур билан қарайдиган бўлсак, моли кўп одам унинг бир қисмини садақа-эҳсон қилиши унчалик қийин кўринмайди. Аммо қўлида маблағи оз одам эҳтиёжи бўлатуриб, садақага пул сарфлаши анча мушкул кечади. Лекин матонат, ихлос билан савоб умидида кўзини чирт юмиб, қўлидаги озгина молининг ҳам ярмини садақа-эҳсон қилса, албатта торозида тош босади-да. Динимиз таълимоти одамларни яхшиликка, қўли очикликка, инсонийликка ана шундай ўргатади.

Биз ҳам шундай гўзал замонимизда фарзандларимизни ёшлигидан қўлидаги нарсасидан бошқаларга ҳам илинишга, сахийлик ва мурувват кўрсатишга, одамийликка ўргатиб боришимиз вожиб. Бунинг савобли амаллардан эканини асло унутмаслигимиз керак. Албатта, ҳадис бор-йўғи икки дирҳами бор киши пулининг бир дирҳамини сарфлаши садақа қилишга ихлоси, рағбати кучли эканига далолат қилади. Бу борада Аллоҳ таоло марҳамат қилади:

... وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَن يُوقِ شَحْحَ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٩﴾

Яъни: “...ўзларида эҳтиёж бўлатуриб, (эҳсон қилишда бошқа мухтожларни) ихтиёр қилурлар. Ким ўз нафси бахиллигидан сақлана олса, бас, ана ўшалар (охиратда) нажот топувчидирлар” (*Ҳашир*, 9).

Бу ояти каримада мадиналик мусулмонларнинг қанчалик олийҳиммат, мурувватли ва сахий экани таъриф этилган. Улар

ўзлари мухтож бўлатуриб, нарсаларини ўзга мухтожларга эҳсон қилишлари (ийсор) саховат ва карамнинг энг юқори чўққиси бўлган. Тасаввуфда ҳам “ийсор” сўфийларнинг ахлоқий фазилатлари ичида энг олий мақомдир.

Бундан ташқари, Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) садақа беришга қизиқтирганларидан ва тарғиб қилганларидан сўнг садақа берувчи учун улуғ ажр ва катта савоб келтирадиган афзал садақаларни баён қилувчи ҳадисларни ҳам айтганлар. Улардан баъзиларини келтирамиз.

عن أبي هريرة رضي الله تعالى عنه أنه قال: قال رسول الله صلعم: أي الصدقة أفضل؟ قال: "جهد المقل... و ابدأ بمن تعول" ابن خزيمة في صحيحه و الحاكم فقال: صحيح علي شرط.

Бир куни Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) саҳобалар билан ўтирганларида Абу Хурайра (розийаллоҳу анҳу) садақанинг энг афзал кўринишини айтиб беришларини сўрадилар: “Ё Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам), садақанинг қай бири афзал?” Пайғамбаримиз (алайҳиссалом): “Оз молдан қилинган садақа ва яқин қариндошларингдан бошлаб берилган садақа”, дедилар.

Абу Хурайра (розийаллоҳу анҳу) тимсолида барча саҳобаларга ва бутун умматга керакли ушбу саволга жавобларида Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) икки хил садақанинг афзаллигини ажратиб кўрсатдилар:

1. Оз молдан қилинган садақанинг афзал жиҳати бор.

2. Эҳсон қилувчи садақани ўз оиласи ва яқинларидан бошласа, улуғ савобга сазовор бўлади.

Демак, оз молдан қилинган садақанинг савоби кўп ва улуғ бўларкан, киши қўлида озгина мол бўлса ҳам, ундан садақа қилиб туриши мақбулдир. Яна эҳсон қилувчи эҳсон-садақасини яқин қариндошларидан бошлаб бериши кераклиги таъкидланди. Халқимиз орасида юрадиган “Аввал хеш, сўнгра дарвеш” деган мақол ҳам бежиз айтилмаган. Яъни, аввал

қариндошингга бер, кейин дарвешга (бошқа камбағалларга) бер.

Хулоса шуки, бу мақолларнинг келиб чиқиши Қуръон ва ҳадисга бориб тақалади.

عن بهز بن حكيم عن أبيه عن جده رضي الله تعالى عنه قال: قلت يا رسول الله... من أبر؟ قال: "أملك... ثم أملك... ثم أملك... ثم أباك... ثم الأقرب فالأقرب" و قال رسول الله صلعم: "لا يسأل رجل مولاة من فضل هو عنده فيمنعه إلا دعي له يوم القيامة فضله الذي منعه شجاعا اقرع".

Яъни: Баҳз ибн Ҳақимнинг (розийаллоҳу анҳу) бобоси айтади: “Ё Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам), кимга яхшилик қилай?” деб сўрадим. Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) жавоб бердилар: “Онангта.., онангта.., онангта.., сўнгра отангга, сўнгра яқинларингга ва кейинги яқинларингга”.

Яна Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) айтдилар: “Бир киши ўз хўжайинидан ундаги ортиқча нарсани сўраса-ю, шунда хўжайини бермаса, қиёмат куни ўша бермаган нарсаси унга илон бўлиб ёпишади”.

Баҳз ибн Ҳақим отасидан, у Баҳзнинг бобосидан ушбу ҳадисни ривоят қилади. Бир куни Баҳз ибн Ҳақимнинг бобоси Расулulloҳдан (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) сўрадилар: “Ё Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам), мен кимга яхшилик, хизмат қилай?” Сарвари коинот уч марта “Онангга”, дедилар. Тўртинчи марта “Отангга яхшилик қил”, дедилар. Бешинчи марта “Ота-онанинг хизматидан фориғ бўлиб, яқин ва узоқ қариндошларингга яхшилик қил”, дедилар. Бу ҳадиси шарифда ҳам киши садақотларни аввал ўз оиласидан бошлаши кераклиги уқтириляпти.

Ислом дини инсонларни фақат яхшилик қилишга, ёмонликлардан четда бўлишга буюради. Яхшилик энг аввало ота-онага, яқинларга, кўни-кўшниларга кўрсатилади. Чунки Аллоҳ таоло шунга буюрган. Қуръони каримда бундай марҳамат қилинади:

لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ
وَالْمَسْكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا ﴿٨٣﴾

Яъни: «...Фақат Аллоҳгагина сиғинасиз, ота-она, кариндош, етим ва мискинларга яхшилик қиласиз, одамларга ширинсўз бўлинг...» (Бақара, 83).

Бошқа бир оятда эса бундай дейилган:

... مَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ
وَأَبْنِ السَّبِيلِ ۗ وَمَا تَفَعَّلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَالِمٌ ﴿٢١٥﴾

Яъни: «...Нимани хайр-эхсон қилсангиз, ота-она, кариндошлар, етимлар, мискинлар ва мусофирларга қилингиз! Аллоҳ ҳар қандай қилган эҳсонларингизни билиб турувчидир» (Бақара, 215).

Яхшилик Аллоҳнинг бандага раҳматидир. Яхшилик туфайли банда охиратда улкан савобларга эришади. Қилинган яхшиликлар, солиҳ амаллар инсонни жаннатга элтади, икки дунё саодатига мушарраф этади. Яхшилик қилганларни Аллоҳ таолонинг Ўзи мукофотлайди. Қуръони каримда бундай марҳамат қилинади:

يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ
الْمُنْكَرِ وَيُسْرِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَأُولَئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١١٤﴾ وَمَا
يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ ۗ وَاللَّهُ عَالِمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿١١٥﴾

Яъни: «(Улар) Аллоҳга ва охират кунига имон келтирадилар, яхши ишларга буюриб, ёмон ишлардан қайтардилар ва хайрли ишлар сари шошиладилар. Айнан улар солиҳ кишилардандир. Нимаики яхшилик қилган бўлсалар, (унинг савобидан) маҳрум бўлмагайлар. Аллоҳ тақводорларни (яхши) билувчидир»)Оли Имрон, 114–115).

Парвардигор ваъдасига кўра, яхшилик қилувчи мўминлар жаннат неъматлари билан тақдирланадилар.

Аллоҳ таоло айтади:

وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ ۗ قَالُوا خَيْرًا لِلَّذِينَ
أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ ... ﴿٣٠﴾

Яъни: «Тақволи бўлган (имон келтирган)ларга: “Раббингиз (Ўз пайғамбарига) нимани нозил қилди?” дейилганида, улар: “Яхшиликни”, дерлар. Бу дунёда чиройли иш қилганлар учун чиройли мукофот бўлур...» (Наҳл, 30).

Абдуллоҳ ибн Аббосдан (розийаллоҳу анху) ривоят қилинади: «Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Албатта, Аллоҳ таоло яхши ва ёмон амалларни ёзиб, уни қуйидагича баён қилади: “Киши бир яхши амални ният қилса-ю, адо эта олмаса, Аллоҳ таоло Ўз ҳузурида комил бир яхшилик қилди”, деб унга ёзиб қўяди. Агар ният қилса ва адо ҳам этса, Аллоҳ таоло унга яхши амал учун етти юз ёки ундан ҳам зиёдагача ажр берур. Агар бирор ёмон амални ният қилса-ю, уни бажармаса, Аллоҳ таоло ўз ҳузурида комил бир яхшилик қилди, деб ёзади. Агар ёмонликни ният қилсаю бажарса, Аллоҳ таоло унга битта ёмонлик ёзади”, дедилар» (Имом Бухорий ва Муслим ривояти).

Садақанинг, яхшиликнинг катта-кичиги, ози-кўпи бўлмайди. Биров моли билан (бу саховатдир), биров қўли билан, яна бошқа киши чиройли сўзи билан яхшилик қилади. Ҳатто бошқалар йўлида халақит бераётган шохчани олиб ташлаш ҳам яхшиликка киради. Одамларга озор етказмаслик ҳам

яхшилиқ, етим-мискинларни тўйдириш ҳам яхшилиқ, бировга чиройли муомала қилиш ҳам яхшилиқ, садақадир.

Абу Зарр Гифорийдан (розийаллоҳу анҳу) ривоят қилинади. «Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) менга: “Яхшилиқлардан бирортасини паст санама, агар у биродарингга очиқ юз билан қараш бўлса ҳам”, деганлар» (*Имом Муслим ривояти*).

Сарвари коинот (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Эй мусулмонлар, бир аёл бошқасига кўйнинг туёғини беришдаги яхшилиқни ҳам паст санамасин”, деганлар (*Имом Бухорий ва Муслим ривояти*).

Яна бир ҳадиси шарифда: “Ҳар бир яхшилиқ садақадир”, дейилган (*Имом Бухорий ривояти*).

Шунинг учун ҳам ҳар бир киши, хоҳ у аёл бўлсин, хоҳ эркак, имкон қадар, оз бўлса-да, садақот қилиб туриши лозим экан. Бу борада яна бир ҳадиси шарифни кўрайлик:

عن سليمان بن عامر رضى الله تعالى عنه عن النبي صلعم قال:

"الصدقة علي المسكين صدقة، و على ذي الرحم ثنتان: صدقة،

و صلة".

Салмон ибн Омирдан (розийаллоҳу анҳу) ривоят қилинади. «Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Садақа мискинга қилинса, битта садақадир, қариндошга қилинса иккита: садақа ва силаи раҳм бўлади”, дедилар» (*Насоий ва Имом Термизий ривояти*).

Бир одам мискин (камбағал) кишига садақа – яхшилиқ қилса, шунга берилган савобга эга бўлади. Аммо яқин қариндошига садақа қилса, икки ҳисса савоб бўлади:

1. Садақадан ҳосил бўлган савоб.

2. Силаи раҳмдан (қариндошларга боғланишдан) ҳосил бўлган савоб.

Уламолар фарз ёки вожиб қилинган садақалар, яъни закот, хирож, ушр, фитр садақаси ва каффоратларни ошқора берган афзал, ихтиёрий нафл садақаларнинг эса пинҳона берилгани яхшидир, дейдилар. Зеро, вожиб садақалар пинҳона берилса, одамларда “у закот бермайди”, деган шубҳалар туғилиши мумкин. Аммо нафл садақалар ҳам баъзида бошқалар кўриб ўрнак олиши учун ошқора берилгани яхшидир.

عن أبي أمامة رضى الله تعالى عنه قال :

قال رسول الله صلعم: "صنائع المعروف تقى مصارع السوء،

و صدقة السر تطفى غضب الرب، و صلة الرحم تزيد في العمر"

Абу Умома (розийаллоху анху) «Расулulloҳнинг (соллаллоху алайҳи ва саллам) ушбу ҳадисларини келтирадилар: “Ҳожатбарорлик билан қилинган яхшилик фожиали ўлимдан сақлайди, махфий қилинган садақа Аллоҳнинг ғазабинини ўчиради, силаи раҳм (қариндошлик риштаси) умрни узайтиради”, дедилар» (*Табароний ривояти*).

Бу ҳадиси шарифда уммат учун қилинадиган учта энг муҳим амалга урғу бериляпти:

1. Яхшиликлар қилиб, одамлар ҳожатини чиқариб юрган киши асло фожиали, ёмон ўлим топмайди. Ҳожатбарорлиги эвазига Аллоҳ таоло унга осон ўлим беради.

2. Қай бир одам ҳамма вақт одамларга билдирмасдан махфий садақа қилиб юрган бўлса, ҳеч қачон Аллоҳнинг ғазабига учрамайди, ёмонлик кўрмайди.

3. Ким қариндошлари билан яхши муомалада бўлиб, уларга ёрдам бериб, қариндошлик алоқаларини боғлаб, аҳил яшаб юрган бўлса, албатта умри узоқ бўлади. Бундай кишининг юраги сиқилмайди, у дард орттирмайди, тинч-осойишта ҳаёт кечиради.

Азиз китобхон, яхши маълум, умрни қисқатирадиган амаллардан бири ноиттифоқликдир. Кишининг яқин қарин-

дошлари билан муносабатлари яхши бўлмаса, асаби бузилади, бу эса дард чақиради, дарднинг оғирлашиши ўлимга олиб боради. Силаи раҳм қилинмасдан, (қариндошлик ришталарини узиб) топилган ўлим энг ёмон, фожиали ўлимдир.

Ҳазрати Пайғамбаримиз (соллаллоху алайҳи ва саллам) биз, умматларига мерос қилиб қолдирган шу уч ўғитга амал қилиб, ҳаётига татбиқ этган киши Аллоҳ таолонинг мукофотиغا сазовор бўлади. Бу мукофот эса албатта жаннатдир.

Маълумки, бундай солиҳ амалларни қилиш учун инсондан ихлос (холислик) талаб қилинади. Сарвари коинот (соллаллоху алайҳи ва саллам) саҳиҳ ҳадисларидан бирида шунга ишора қилганлар:

"...و رجل تصدق بصدقة فأخفاها حتى لا تعلم شماله ما تنفق

يمينه..."

Яъни: "...Киши садақасини шунчалик махфий қилсинки, хатто ўнг қўли билан қилган садақасини чап қўли билмай қолсин..." (*Имом Бухорий ва Муслим ривояти*).

Агар садақа ихлос билан қилинмаган бўлса, яъни, нохолис бўлса, бундай садақани Аллоҳ қабул қилмайди.

Манбаларда ёзиб қолдирилган мўъжаз ибратли ҳикояларга эътибор беринг:

Солиҳ (алайҳиссалом) замонларида одамларга кўп азият етказадиган бир киши бўлган. Қавм Солиҳга (алайҳиссалом): "Эй Аллоҳнинг пайғамбари, шу одамни бир дуоибад қилинг, бизга кўп озор етказяпти", дея мурожаат қилади.

Солиҳ (алайҳиссалом) қавмга: "Бориб кўринглар, унга бир офат тегади", дедилар. Ўша одам ҳар куни ўтин теришга чиқар эди. Одат бўйича чиқаётиб, ўзи билан иккита нон оларди. Биттасини ўзи еб, иккинчисини садақа қиларди. Ўша куни ҳам ўтинини кўтариб, ҳеч офат кўрмай, уйига саломат қайтиб келди. Бу ҳолни эшитган Солиҳ (алайҳиссалом) у кишини чақириб сўради: "Бугун нима иш қилдинг?" У: "Бугун ўтин теришга чиқдим, қўлимда икки дона нон бор эди, биттасини

садақа қилдим, биттасини ўзим едим”, деб жавоб берди. Солиҳ (алайҳиссалом): “Ўтинингни еч”, деди. У ўтинни ечиши билан унинг ичидан бир қора илон бетоқат бўлиб, ваҳима солиб чиқиб келди. Солиҳ (алайҳиссалом) унга: “Қилган садақанг сени сақлаб қолди”, дедилар. Аслида, уни илон чақиб ўлдириши керак эди, садақа қилиши туфайли илон чақишидан омонда қолди.

Абу Ҳурайрадан (розийаллоху анху) ривоят қилинади. «Бир куни бир гуруҳ одам Исо (алайҳиссалом) олдиларидан ўтиб қолди. Исо (алайҳиссалом): “Худо хоҳласа, улардан бири бугун ўлади”, дедилар. Улар ўтиб кетишди, сўнгра яна ҳаммалари саломат бир боғламдан ўтин орқалаб қайтишди. Исо (алайҳиссалом) уларга ўтинларини ерга қўйишни буюрдилар. Улар орасидан “бу ўлади” деб ишора қилган кишига “ўтинингни еч”, дедилар. Ўтин боғламини ечганда унинг орасидан қоп-қора илон чикди. Исо (алайҳиссалом) унга: “Бугун нима иш қилдинг?” дедилар. У ҳеч нарса қилмадим, лекин қўлимда икки парча нон бор эди, олдидан бир мискин ўтиб қолди, ногоҳ қўлимдаги нонни кўриб, беришимни сўради, унга раҳмим келиб бир бўлак нон бердим”, деди. Шунда Исо (алайҳиссалом): “Ушбу садақанг туфайли сендан ўлим даф қилинган экан”, дедилар».

Яна Абу Ҳурайрадан (розийаллоху анху) ривоят қилинади. «Расулуллоҳ (соллаллоху алайҳи ва саллам) бундай марҳамат қилдилар: “Сизлардан олдинги қавмда бир киши бор эди. У қуш уясига келиб, тухумдан чикқан болаларини олар эди. Бир куни қуш ўша кишининг ишидан Аллоҳга шикоят қилди. Аллоҳ таоло қушга ваҳий юборди: “Агар яна шу ишини такрорласа, уни ҳалок қиламан”. Қуш тухум очганида ҳалиги одам қушнинг уяси томон унинг жўжаларини олиш учун чикди. Йўлда бир тиланчини учратиб, унга қўлидаги нонидан берди. Сўнгра қуш уясига келиб, нарвон қўйди ва жўжаларни олди. Жўжаларнинг ота-онаси қараб турар эди. Иккаласи бирдан Аллоҳга ёлборишди: “Эй Парвардигор, Сен

ҳеч ваъдангга хилоф иш қилмайсан, агар шу ишни такрорласа, ҳалок қиламан, деб бизга ваъда берган эдинг, мана, болаларимизни олди, уни ҳалок қилмадинг-ку?” Аллоҳ таоло уларга: “Билмайсизларми, Мен бирор кишини у садақа қилган куни ёмон ўлим билан ҳалок этмайман”, деб ваҳий қилди».

Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) яна бир ҳадислариди ҳам худди шу маънодаги гапни таъкид қиладилар:

" **باكروا بالصدقة... فإن البلاء يتخطى الصدقة، و باكروا – أى**

عجلو و باردوا بالصدقة لأنها تدفع البلاء و تمنعه من نزوله

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Садақа қилишга шошилинг, чунки балолар (офатлар) садақа томонга қадам қўя олмайди ва яна садақа қилишга шошилинг, чунки садақа балони қайтаради ва балонинг (ерга) тушишини тўхтатади”, дедилар» (*Имом Байҳақий ривояти*).

Ваҳб ибн Мунаббахнинг садақа балони қайтариши тўғрисида келган ривоятига бир эътибор қаратайлик: «Бани Исроил қавмидан бўлган аёл бир куни денгиз соҳилида кийимларини ювар эди, боласи эса атрофида эмаклаб юрарди. Иттифоқо, бир дарвеш қўлини чўзиб келиб қолди, аёл ўзи учун олиб келган нондан бир парчасини тиланчига садақа қилиб берди. Тўсатдан бир бўри келиб, аёлнинг боласини тишлаб олиб қочди. Аёл эса бўри орқасидан “Ҳой бўри, бу менинг ўғлим”, деб югуриб борарди. Шу вақт Аллоҳ таборака ва таоло бир фариштани юборди. Фаришта болани бўри оғзидан юлиб олиб, онасига берди-да: “Лукмага лукма қайтарамиз”, деб қўйди».

Айтишларича, «Исо (алайҳиссалом) замонларида бир қассор (газлама оқловчи, оҳорловчи) бор эди. Одамларнинг газламасини йиғиб олиб, бир-бирига аралаштириб юборар эди. Одамлар Исодан (алайҳиссалом) уни дуоибад қилишни (қарғашни) сўрашди. Исо (алайҳиссалом) унга ҳалокат сўраб дуо қилдилар. Қуёш ботар вақтида қассор одамлар тўпланиб турган жойга қўлида тугун билан кириб келди. Одамлар бу

ҳолатдан ажабланиб, Исо (алайҳиссалом) олдиларига боришди. Исо (алайҳиссалом) уни чақиртирдилар, қассор тугуни билан ҳозир бўлди. Унга Исо (алайҳиссалом) тугунингни оч, дедилар. У тугунни очди, газлама орасида бир катта илон темир билан юганланган, ўралиб ётар эди. Исо (алайҳиссалом) қассордан сўради: “Бугун нима яхши иш қилдинг?” У: “Ҳеч бир яхшилик қилмадим, лекин бир одам чодирдан чиқиб келиб менга очлигидан шикоят қилди, мен унга битта нон бердим”, деди. Исо (алайҳиссалом) унга шундай деди: “Албатта, Аллоҳ таоло сенга мана бу душман (илон)ни юборган эди, аммо садақа қилганинг учун бир малоикани у илонни юганлаб қўйишга буюрди”, яъни сени чақиб ўлдириши керак эди, юганлаб қўйилгани сабабли сени чақа олмади». Хуллас, Исони (алайҳиссалом) дуоибадлари билан у одам ҳалок бўлиши керак эди, аммо садақаси туфайли ҳалокатдан сақланиб қолди.

Бу қиссалардан эслатма олиб, ҳар биримиз сиддиқ ва шокир бандалардан бўлишимиз керак. Бошқача айтганда, Аллоҳ берган ризққа шукр қилиб, ундан садақотлар қилиб туришимиз лозим. Бу ҳақда Аллоҳ таборака ва таоло бундай дейди:

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٦﴾ ءَأَخِذِينَ مَا ءَأْتَاهُمْ رِزْقًا
 إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُحْسِنِينَ ﴿٥٧﴾ كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ الَّذِينَ
 يَهْتَجُونَ ﴿٥٨﴾ وَيَأْتِيهِمْ فِيهَا الرِّزْقُ مِن قَبْلِهَا ﴿٥٩﴾ وَفِي
 أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ
 لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿٦٠﴾

Яъни: «Албатта, тақводорлар (жаннатдаги) боғларда ва булоқлар узра бўлурлар. Парвардигорлари уларга ато этган нарсаларни (мукофотларни) олган ҳолларида (бўлурлар). Зеро, улар бундан илгари (дунёда) эзгу ишларни қилувчи эдилар. (Улар) туннинг озгина (қисмидагина)

ухлар эдилар. Сахарларда улар (Аллоҳдан) мағфират сўраб эдилар. Уларнинг мол-мулкларида тиланчи ва маҳрум (мухтож) кишилар учун ҳақ (улуш) бўлар эди» (Зориёт, 15–19).

Аллоҳ таоло огоҳлантиради:

... وَالَّذِينَ يَكْتُمُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٧٤﴾ يَوْمَ تَحْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَىٰ بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنْزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٧٥﴾

Ўяни: «...Олтин ва кумушларни кон (махфий хазина) қилиб олиб, уларни Аллоҳ йўлида сарф қилмайдиганларга аламли азоб ҳақида “хушхабар” беринг! (Мазкур олтин-кумушлар) жаҳаннам ўтида қизитилиб, улар билан пешоналари, ёнлари, орқалари куйдирилган куни: “Бу ўзларингиз учун сақлаган хазинангиздир. Сақлаган хазинангиз (мазасини) тотингиз!” (дейлади)» (Тавба, 34–35).

Бундай кишилар қаторида бўлишдан Аллоҳ сақласин! Закоти бериб туриладиган бойлик учун бундай жазо йўқ.

﴿ وَمِنْهُمْ مَّنْ عَاهَدَ اللَّهَ لَإِذَا دُعُوا إِلَىٰ النَّارِ لَنْ نَدْخُلَهَا أَبَدًا وَلَنْ نَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٧٤﴾ فَلَمَّا عَاهَدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُّعْرِضُونَ ﴿٧٥﴾ فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَا أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿٧٦﴾﴾

Яъни: «Улар орасида: “Агарда бизга (Аллоҳ) фазли (бойлиги)дан берса, албатта, садақа қилурмиз ва солиҳ (киши)лардан бўлурмиз”, деб Аллоҳ билан ахдлашадиганлар ҳам бор. Аллоҳ уларга фазлидан берганда эса, (улар) бахиллик қилдилар ва юз ўгириб кетдилар. Аллоҳга берган ваъдаларига хилоф қилганлари ва ёлғончилик қилганлари сабабли уларга, то Уни учратадиган кунлари (қиёмат)гача дилларида мунофиқлик бўлишини қисмат қилиб қўйди» (Тавба, 75–77).

Азизлар, яхшилик майдонидан узоқлашмайлик. Ўлим муддати келганида Малакул-мавт (Азроил) келиб, энди жонингни оламан деса, умрида яхшилик қилмаган киши айтар экан: “Ё Раббим! Менга озгина умр бер, садақотларни улашиб, солиҳ бандалардан бўлай”. Лекин ажал муддати келганида бир дақиқа ҳам кечиктирилмайди.

Бу тўғрида Аллоҳ субҳонаҳу ва таоло бундай дейди:

وَأَنْفِقُوا مِنْ مَا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ
 فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُن مِّنَ
 الصَّالِحِينَ ﴿١١٠﴾ وَلَنْ يُؤَخَّرَ اللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَاءَ أَجْلُهَا ۗ وَاللَّهُ خَبِيرٌ
 بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١١١﴾

Яъни: «Сизларнинг (ҳар) бирингизга ўлим келганида: “Ё, Раббим! Мени озгина (тирик) қолдирсанг-чи, мен садақа қилиб, солиҳ (банда)лардан бўлсам!” деб қолишидан олдин Биз сизларга ризқ қилиб берган нарсалардан эҳсон қилингиз! Аллоҳ бирор жонни ажали келганида кечга қолдирмас. Аллоҳ қилаётган (барча) амалларингиздан хабардордир» (Мунофиқун, 10–11).

Билинг, киши бу дунёдаги садақаси туфайли қиёмат кунда сояга эга бўлади. Мутасаддиқ (садақа берувчи) қилишга Аллоҳнинг икромии насиби этади, энг оғир, жазавали,

дахшатли кунда (ҳашр кунида) Аллоҳнинг амнияти (тинчлик-осойишталиги) қарор топади. Бу ҳадиси шарифда ҳам очиқ-равшан баён қилинган. Язид ибн Абу Ҳабибдан ривоят қилинган ҳадиси шарифда Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) айтганлар:

" كلَّ امرئٍ في ظلِّ صدقته متى يفصل بين الناس أو يحكم بين الناس "

Яъни: “Қиёматда одамларнинг ўртаси ажратилгунича ёки улар ўртасида ҳукм чиқарилгунича бу дунёда садақа қилган одам ўз садақасининг соясида бўлади” (Имом Аҳмад ва Ҳоким ривояти).

Абу Язид айтадиларки, Абул Хойр бирон кунни ҳам садақа қилмай ўтказмас эди, ҳатто бир бўлак қотган нон ёки бир бош пиёз бўлса ҳам садақа қиларди. Мазкур ҳадиси шарифни Абу Язид Уқба ибн Омирдан ривоят қилган эканлар.

Яна бир ривоятда Имом Муслим бундай келтиради:

"ما من يوم يُصْبِحُ العباد فيه الا و ملكان يتزلان فيقول أحدهما:
اللهم أعط مُنفقاً خلفاً، و يقول الآخر: اللهم أعط مُمسكاً تلفاً"

Яъни: Бандалар ҳар куни тонг оттирганида иккита фаришта ерга тушади-да, бири айтади: “Ё Аллоҳ! Бу тонгда бандаларингга давомли садақа қилишни бергин”. Иккинчиси айтади: “Ё Аллоҳ! Бу тонгда бандаларингни келадиган талафотлардан сақлагин”.

Имом Муслим лафзи билан келадиган бир ривоятда ҳам шундай дейилган:

"كلّ سلامي من الناس عليه صدقة كل يوم تطلع فيه الشمس. قال:
تعديل بين الإثنين صدقة، و تعين الرجل في دابته فتعجله عليها أو"

ترفع له عليها متاعه صدقة، و الكلمة الطيبة صدقة، و كل خطوة

تمشيها إلى الصلاة صدقة، تيمط الأذى عن الطريق صدقة"

Яъни: “Одамлар ҳар куни ҳар бир бўғими учун садақа бериши лозим (одамда 360 та бўғим бўлади). Икки одамнинг ўртасини адолат билан ислоҳ қилиб қўйиш – садақа, киши ўзи ишлатадиган ҳайвонига юкни кўтаришда ёрдам бериши – садақа, ширин сўз – садақа, намозга юриб боришдаги ҳар бир қадам – садақа, одамларга азият берадиган нарсани (тош ёки тиконга ўхшаш нарсани) бир четга олиб қўйиш ҳам – садақа” (Имом Аҳмад, Имом Бухорий ва Имом Муслим ривояти).

Бу тўғрида келган яна бир ҳадисни кўриб чиқайлик:

"كل تسيحة صدقة، تهليلة صدقة، تكيرة صدقة و تحميدة صدقة،
و أمر معروف صدقة، ونهى عن المنكر صدقة، يجنى أحدكم من ذلك
كله ركعتان ير كعهما من الضحى"

Яъни: “Ҳар бир тасбеҳ айтиш садақадир, ҳар бир таҳлил садақадир, ҳар бир такбир садақадир, ҳар бир ҳамд садақадир, амру маъруф қилиш садақадир, ёмон ишлардан қайтариш садақадир. Сизлардан бирингиз чошгоҳда икки ракат намоз ўқисангиз, юқоридагиларнинг ўрнини тўлдиради”.

Ҳазрати Сарвари коинот (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) умматларига меҳрибонлик билан марҳамат қиладилар: “Одамлар ҳар қадами ва нафаси учун садақа (яхшилиқ) қилсинлар ва бу садақалари туфайли гуноҳдан фориғ бўлиб борсинлар”.

Ҳар бир тасбеҳ айтишни садақа дедилар, бу қийин иш эмас: киши тилини тасбеҳга ўргатиши керак, холос.

Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) яхшилиқларнинг барчасини садақа ҳисобладилар. Одамлар учун ҳамма вақт очиқ чехрали бўлишни ҳам садақа дедилар. Сўзимиз исботи учун яна ҳадиси шарифга мурожаат қилайлик:

"كل معروف صدقة، و من المعروف أن تلقى أحاك بوجه طلق، وأن
تفرغ من دلوک فی إنائه"

«Ҳар бир яхшилик садақадир, киши биродарига очик чеҳра билан мулоқотда бўлиши яхшиликдир, челагингдаги сувни биродаринг идишига қуйиб беришинг ҳам яхшиликдир»
(Бу ҳадисни Жобир ривоят қилган. Имом Термизий, Аҳмад ва Ҳоким китобларида келтиришган).

Сарвари олам (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) бошқа бир ҳадисларида ҳар бир мусулмон садақа қилишда бардавом бўлишини, ёмонликдан ўзини доим тийиб юриши ҳам садақа ўрнига ўтишини таъкидлаганлар. Қуйида келтириладиган ҳадиси шариф шу хусусда:

"على كل مسلم صدقة قيل: أ رأيت إن لم يجد؟ يعمل بيده فينفع نفسه
يتصدق قيل أ رأيت إن لم يستطع أن يفعل؟ قال يعين ذا الحاجة
الملهوف فإن لم يفعل فيأمر بالخير، فإن لم يفعل فيمسك عن الشر فإن
له صدقة"

Яъни: «Ҳар бир мусулмонга садақа қилиш вожиб (зарур). Шунда: “Ё Расулуллоҳ, агар киши садақа қиладиган нарсани топмаса-чи?” деб сўрашди. Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Қўл меҳнати туфайли топган нарсасини аввал ўзига ишлатиб, бир қисмини садақа қилади”, деб жавоб бердилар. Яна сўрашди: “Бунга ҳам қилишга қодир бўлмаса-чи?” Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Ҳожатманд кишига ёрдам қилади”, дедилар. “Бунга ҳам қодир бўлмаса-чи?” деб сўрашди. “Яхшиликка буюради”, дедилар. “Бунга ҳам қилолмаса-чи?” “Ёмонликдан ўзини сақлайди, албатта, бу унинг учун садақадир”, дедилар»
(Имом Аҳмад, икки шайх ва Насоий келтиришган).

عن أبي امامة الباهلي سمعت رسول الله صلعم يقول في خطبة عام حجة الوداع: لا تنفق المرأة شيئاً من بيت زوجها إلا ياذن زوجها قيل يا رسول الله ولا الطعام؟ قال ذاك من أفضل أموالنا

Саҳобаи киромлардан Абу Умома Бохилий бундай ривоят қилганлар: «Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) видолашув ҳажидаги хутбаларида: “Аёл киши эрининг изни билан садақа қилади”, дедилар. Шунда: “Ё Расулulloҳ, таомни ҳам сўраб чиқарадими?” дейишганида: “Ҳа, таом энг яхши молимиз бўлади”, деганларини эшитдим», деди.

Бу ҳадисдан маъно шуки, аёл киши ҳар бир ишни, ҳатто қиладиган эҳсон-садақасини ҳам эридан сўраши, ҳатто кўшни-синикига таом чиқарса ҳам эридан изн олиб чиқариши керак экан. Бунда оила мустаҳкамлиги ва аҳиллиги кўзланган, албатта.

Уламои киромлар айтадиларки, албатта, такводор, солиҳ киши бандалик ҳудудидан чиқмайдиган, Аллоҳ ва бандалар ҳақида қоим турадиган, дуоси Аллоҳнинг даргоҳида қабул ва Унинг раҳматидан умидвор киши сифатида садақа беришда бошқалардан кўра устунроқ, аълорок бўлади. Ҳадиси шарифда:

لا تصاحب إلا مؤمناً ، ولا يأكل طعامك إلا تقي

Яъни: “Мўмин киши билан ҳамроҳ бўл, таомингни тақволи киши есин”, дейилган.

Инсон вафот этганидан кейин ҳам солиҳ амаллари узилмасин деса, ушбу ҳадисга амал қилсин:

عن أبي هريرة رضى الله تعالى عنه أن النبي صلعم قال: إذا مات الإنسان إنقطع عمله إلا من ثلاث: صدقة جارية، أو علم ينتفع به، أو ولد صالح يدعو له

Абу Ҳурайрадан (розийаллоху анху) ривоят қилинади. «Расулulloх (соллаллоху алайҳи ва саллам): “Агар инсон вафот этса, ҳамма амали тўхтайди, фақат ҳаётлик вақтида қилган учта амалининг савоби етиб туради: булар – садақаи жория (савоби етиб турувчи садақа); манфаатли, фойдали илм; дуо қилиб турадиган солиҳ фарзанд”, дедилар» (*Имом Бухорий ривояти*).

Садақаи жорияга ҳамма яхшиликлар, жумладан, масжид, мадраса ва жамоат фойдаланадиган бошқа иншоотлар қуриш, Куръон кўчириб ёзиш ёки ёздириб қолдириш, ариқ қазиб сув олиб келиш, қудуқлар қавлаб сув чиқариш, мевали ва манзарали дарахтлар экиш, илм-ҳунар ва касб қолдириш каби хайру саховатлар қиради.

Мана шу хусусда Абу Умома Бохилийдан (розийаллоху анху) ривоят қилинган яна бир ҳадисни кўрайлик.

عن أبي امامة الباهلي رضى الله تعالى عنه أن النبي صلعم قال: أرى
تجرى عليهم أجورهم بعد الموت: رجل مات مرابطاً في سبيل الله،
و رجل علم علماً فأجره يجرى عليه ما عمل به، و رجل أجرى
صدقة فأجرها يجرى عليه ما جرت عليه، و رجل ترك ولدًا صالحاً
يدعو له

Яъни: «Расулulloх (соллаллоху алайҳи ва саллам): “Тўрт нарса борки, одам вафот этса ҳам руҳига уларнинг савоби етиб бориб туради: бир киши Аллоҳ йўлида ихлосли, қаноатли ҳолда вафот этса; бир киши илм ўрганиб, унга амал қилса, амалига яраша ажри бориб туради; яна бир киши садақаи жория қилиб турган бўлса, савоби унга етиб туради; бир киши орқасидан дуо қилиб (ота-онасининг гуноҳларини мағфират қилишини Аллоҳдан сўраб) турадиган солиҳ фарзанд қолдирса”, дедилар» (*Имом Бухорий, Имом Аҳмад ривояти*).

عن أبي هريرة رضى الله تعالى عنه أن النبي صلعم قال : إن الله تعالى
ليرفع الدرجة للعبد الصالح في الجنة فيقول : يا رب آتني لى هذه
فيقول : باستغفار ولدك لك

Саҳобаи киром Абу Ҳурайра (розийаллоҳу анҳу) эса ушбу хадиси шарифни ривоят қиладилар: «Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Аллоҳ таоло жаннатда бир солиҳ банданинг даражасини кўтаради, шунда у (солиҳ киши): “Эй Парвардигор, бу даража менга қаердан келди?” деб сўрайди. Шунда Аллоҳ жалла ва аълодан: “Ўғлингнинг истиғфори туфайли” деган жавоб бўлади”, дедилар».

Бирор ота ёки она фоний дунёдан рихлат қилиб, боқий дунёга борса, орқасида қолган фарзанди: “Эй Худованди карим, менинг дунёга келишимга сабабчи бўлган, ҳаётда тарбия бериб улғайтирган, ўзлари емай, менга едирган, ўзлари киймай, менга кийдирган меҳрибон ота-онамнинг гуноҳларини мағфират қил, уларни ўз раҳматинга ол!” деб дуо қилиб сўраса, Аллоҳ таборака ва таоло жаннатда уларнинг даражаларини кўтаради. Ушбу хадиси шарифдан хулоса чиқариб, уни ҳаётга татбиқ этиш пайида бўлиш ҳар бир ўғил-қизнинг вазифасидир. Бу савобли ишдан ҳеч ким ғафлатда қолмасин.

قال النبي صلى الله عليه و سلم:

"نفقة الرجل على أهله صدقة"

Яъни, Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Кишининг топган молини ўз оиласига сарфлаши ҳам садақа ва эҳсондир”, деганлар.

قال النبي صلى الله عليه و سلم:

"ألا أخبرك بخير ما يكثر المرؤ: المرؤة الصالحة إذا نظر إليها سرته
و إذا أمرها أطاعته و إذا غاب عنها حفظته"

Набий (соллаллоху алайҳи ва саллам) айтганлар:
“Сизларга эркак кишида бўладиган яхшилик ҳақида хабар берайми? У солиҳа аёлдирки, агар эри унга қараса, хурсанд бўлади, буюрса, итоат қилади ва бирор жойга чикса, унинг мол-мулкини муҳофаза қилади” (*Абу Довуд ривояти*).

و عن النبي صلى الله عليه وسلم قال:

"داووا مرضاكم بالصدقة"

Яъни, бетобларингизни садақа бериш билан даволанглар,
– дори-дармон қилиш баробарида хайру эҳсон ва садақа қи-
лиш, иншааллох, дардлардан шифо топишда ёрдам қилади.

Садақа беришнинг фазилатлари жуда кўп ва машҳурдир.
Имом Бухорий Абдуллох ибн Масъуддан (розийаллоху анху)
ривоят этишларича, Пайғамбар (соллаллоху алайҳи ва салам):
“Сизларнинг қай бирингизга ўз мол-дунёсидан кўра ме-
росхўрларнинг мол-мулки севимли?” деб сўрадилар. Шунда
асҳоби киром: “Бизларга ўз мол-мулкларимиз маҳбуброқ, ё
Расулуллох”, деб жавоб беришди. Расулуллох (соллаллоху
алайҳи ва салам) марҳамат қилдилар: “Унинг олдин юборгани
ҳақиқий мол-мулкидир. Меросхўрларнинг мол-дунёси эса
кейинда қолганидир”. Яъни, Аллох таоло йўлида ўзи нафақа
қилган мол-дунёси ҳақиқий эҳсон ҳисобланади.

Ҳадисда айтилади: “Садақа қилинглар, зеро, садақа сиз-
ларни дўзахдан қутқаради” (*Имом Табароний «Авсат»ларида,
Абу Нуайм эса «Хуля»да ривоят этишиган*).

Яна бир ҳадиси шарифда бундай ривоят этилади: “Садақа
қилинглар, бас, садақа жасадингизни дўзах оташидан сақ-
лайди” (*Имом Табароний «Авсат» китобларида ва Абу Нуайм
«Хуля»да ривоят этишиган*).

Абу Хурайра (розийаллоху анху) айтишларича, Расулulloхдан (соллаллоху алайҳи васаллам): “Қай бир садақа афзал?” деб сўрашди. Шунда марҳамат қилдилар: “Сен фақирликдан кўрқиб, бойликни умид қилиб, соғлом ва хасис бўлган холингда адо этилган садақа. Бу нарса фалончига, фалончига бунни, пистончига анавини беринглар, деб жонинг бўғзингга келиб қолгунга қадар садақа беришни кечиктирма”, дедилар (*Имом Бухорий, Имом Муслим ривояти*).

БУЮК АЖДОДЛАР ИБРАТИ

Азиз ўқувчи! Энди садақа борасида аҳли салафларимиз қандай йўл тутишган, уларнинг бу борадаги ихлослари қандай бўлган, у зотлардан бизга қандай маънавий мерос, ҳаёт йўлларидан бизга қандай ибратли ривоятлар қолган, келинг, шу ҳақда бир мулоҳаза юритайлик. Ҳаёти ва амаллари ибратли ана шундай улуғ зотлардан бири буюк донишманд олим, ватандошимиз Абдуллоҳ ибн Муборакдир.

Манбаларда келишича, Абдуллоҳ ибн Муборак бой-бадавлат бўлиб, унинг жами мол-мулки тўрт юз минг динор қийматидан ошаркан. Йиллик даромади эса юз минг динорга тўғри келар экан. Унинг отаси бор-йўғи бир боғбон бўлиб, бу бойлик ундан қолмаган. Бунча катта давлатни ўз меҳнатию саъй-ҳаракатлари туфайли қўлга киритган. Ибн Муборак уни ўзидан кейинги авлодларига мерос қилиб қолдириш, сандиқларга тахлаб қўйиш, қимматбаҳо уй анжомлари ва бебаҳо тухфалар сотиб олишга сарфлаш учун тўпламаган. Ақлли, диёнатли, зуҳду тақвога таянган, сермулоҳаза, охиратни ўйлаб иш тутадиган бу улуғ инсон мақсади молу дунёсини Аллоҳ розилиги йўлида, хайрия ишлари ва эзгу мақсадларга сарфлаш бўлган. Зикр этилганидек, ҳар йили юз минг дирҳам пулини ибодат, зуҳд ва илм аҳлига сарфлар эди. Маблағнинг ҳаммаси унинг тижоратдан олган фойдасидан эмас, балки аксар ҳолларда йикқан сармоёси ҳисобидан бўлган. Бинобарин, тижорат қилишдан ва унинг даромадидан кўзлаган мақсади фақиру фуқароларга, олиму уламоларга, зоҳиду обидларга хайрия тариқасида сарфлаш эди. Айни шу мақсадда у тинмай ишларди, узоқ юртларга тижорат сафарларини амалга оширарди.

Абдуллоҳ ибн Муборак бир куни Фузайл ибн Иёзга: “Сен ва асҳобларинг бўлмаганида мен тижорат билан шуғулланмасдим”, деган эди. Мана шу тариқа у зоти шарифнинг

меҳнати, тижоратидан кўзлаган мақсади фақат садақа, хайр-эхсонун мурувват кўрсатиш эди. Чунки бу хайрли ишда инсоний олий мақом ва дунёю охиратда эзгулиги улуг ишларни кўрарди. Ҳатто унинг хузурига бедаво дардга мубтало бўлган бемор ёрдам сўраб келса, унга тўғри йўл кўрсатиб, садақаи жория қилардики, кўпинча у бемор шифо топиб кетарди.

Али ибн Ҳасан ибн Шақиқ бундай деган: «Бир одам Ибн Муборакдан бундай деб сўраганини эшитган эдим: “Эй Абу Абдуррахмон, бундан етти йил муқаддам тиззамга қонаб турадиган бир яра чикқан эди, уни тузатаман деб қилмаган дори-дармоним ҳам, бормаган табибим ҳам қолмади, бироқ булардан ҳеч бир наф кўрмадим”. Шунда Ибн Муборак унга: “Теварак-атрофни айланиб кўриб, одамлар сувга эҳтиёж сезган бир сувсиз жойни топ-да, ўша жойда бир қудуқ қазди. Аминман, ўша жойда сув отилиб чиқадиган бир булоқ пайдо бўлади ва ярангдан қон оқиши ҳам тўхтади”, деди. Шунда бояги одам унинг айтганини қилган эди, яраси битиб, тузалиб кетди» (*Байҳақий ривояти*).

Ибн Муборакнинг ўзи ҳатто жазирама иссиқ кунларида ҳам рўзадор бўлар, муҳтож одамларни энг яхши таоми билан боқар эди. Ҳеч қачон бир ўзи овқатланмай, таомини албатта бирор меҳмон билан баҳам кўрарди. Бу хусусда Ҳасан: “Мен Ибн Муборакнинг Хуросондан то Бағдодгача қилган сафарида ҳамроҳлик қилгандим, лекин шу сафар давомида бирор марта ҳам унинг ёлғиз ўзи овқатланганини кўрмадим”, деб ҳикоя қилган. У хурмо харид қиларди-да, уни мискину бечораларга улашиб: “Ким менинг хурмоларимдан еса, ҳар бир еган хурмоси учун бир дирҳам мукофот олади”, дерди, кейин ейилган хурмо данакларини санаб, ҳар бир данакка бир дирҳамдан тарқатарди.

Яна у: “Оч кишига берилган бир бурда лўқма (нон, таом), менинг назаримда, масжид қурганимдан ҳам афзалдир, гарчанд у масжидни бир ўзим қурадиган бўлсам ҳам”, дер эди.

Ибн Муборакнинг тижорат ва фойдадан кўзлаган мақсади мана шу ғояга қаратилган эди. Айни шу йўлда у мол-дунё тўплади. Аллоҳ таоло давлатини баракали қилди, унинг камайиб қолишидан ҳеч бир хавотирсиз хайр-эҳсон йўлига сарфлади. Алломанинг ақл бовар қилмайдиган, афсонавий даражадаги саховати ва олийҳимматлиги ҳақида эл-юрт орасида хикоялар тарқалган. Улардан баъзилари устида тўхталамиз.

Ибн Муборак бир марта Аллоҳ йўлида эзгу ишлар қилиш ниятида Бағдоддан Масусага, яъни Рум (Кичик Осиё)нинг бир чегараси ҳисобланадиган жойга боради. Унинг ҳамроҳлари ўзларини дину диёнатни мустаҳкамлаш йўлида яхши амалларга ихтиёрий бахшида этган сўфийлар эди. Ибн Муборак уларга: “Эй ғулом, тоғорани бу ёққа келтир”, деди, сўнгра тоғора устига дастрўмолини ёзди-да: “Ҳар бирингиз ёнидаги бор пулини тоғорага ташласин”, деди. Натижада улардан бири ўн дирҳам, бошқа бирлари йигирма дирҳамдан бор пулини ташлашди. Шунда Ибн Муборак ал-Масусага етгунларига қадар уларга хайр-эҳсон қилиб, барча харажатларини ўзи кўтарди. Манзилга етганларидан кейин уларга: “Бу ерлар чегара жойи, энди қолган пулларимизни ўзаро бўлишиб оламиз”, деди ва ҳар бир одамга йигирма динордан эҳсон қила бошлади. Шунда баъзилар: “Эй Абу Абдурраҳмон! Ахир мен йигирма дирҳам бермаган эдим-ку?” дейишса, ул зот: “Аллоҳ таоло дин йўлида яхши амалларга бел боғлаган инсонларнинг мол-дунёсини баракали қилишини билмайсизларми?” деб жавоб қилар эди.

Бир йили Ибн Муборак ҳаж ибодатини азму қарор қилди ва марвлик асҳобларга: “Сизлардан ким бу йил ҳажга боришни ният қилган бўлса, ўзи билан олмоқчи маблағини менга келтириб топширсин, у киши учун харажатни мен тўлайман”, деди. Кейин уларнинг пулларини йиғиб олди-да, пул солинган ҳар бир халта устига эгасининг исмини ёзиб, махсус бир сандикка солиб, қулфлаб қўйди. Сўнгра ҳаммага етарли от-уловларни ёллаб, улар билан биргаликда Марвдан

Бағдод томон сафарга чиқди. Сафардаги зарурий харажатлар масаласими, от-улов ёки зиёратга отланганларнинг ўзаро муносабатидаги одоб-ахлоқию улар учун қулайликлар масаласими – барчаси ҳар жиҳатдан тўқис адо этилди. Ибн Муборак уларни энг мазали таомлар, ширин ҳолвалар билан овқатлантириб, барча харажатларини тўлар эди. Сўнгра ўша мулойимлиги, муруввати ва хушнудлиги билан Бағдоддан чиқиб Мадинаи мунавварага етиб келгунларигача улар билан бирга бўлдилар. Етиб келишгач, ҳамроҳларининг ҳар биридан оила аъзолари Расулulloҳнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) шаҳарларидан қандай қимматбаҳо совғалар олиб келишни буюришганини сўради. Улар: “Фалон ва фалон нарсаларни айтган эдилар”, деб жавоб қилдилар. Ибн Муборак ҳар бирининг аҳли оиласи буюрган нарсаларни сотиб олиб, уларга улашди. Шундан сўнг у зиёратчилар билан Макка томон йўл олди. У ерда ҳаж ибодати арконларини адо этиб бўлгач, ҳамроҳларидан: “Аҳли аёлингиз Макка томонларидан нималарни харид қилишни буюрганлар?” деб сўради. Улар: “Фалон ва фалон нарсаларни буюрганлар” дейишгач, ўша нарсаларни харид қилиб олиб берди. Сўнгра зиёратчилар Маккадан чиқиб, ўз юртлари томон равона бўлдилар. Ибн Муборак сафар ниҳоясигача уларга шундай ҳамроҳлик қилди.

Зиёратчилар ўз юртларига келиб, уйларининг кўримсиз, эскирган жойлари сувалиб тартибга солинган, таъмирланган, деворлари оқланган, эшиклари бўялган ҳолда кўриб, ҳайрон бўлишди. Уч кун ўтгач, Ибн Муборак бир зиёфат уюштириб, ҳаммаларини меҳмон қилди. Овқатланиб бўлишгач, уларга янги кийимлар улашиб, янада хурсанд қилди. Шундан кейин зиёратга борганларнинг пуллари кўйилган сандикни очиб, ундаги халтачаларни чиқариб, ёзилган исмларига қараб эгаларига тарқатди. Меҳмонлар ўз маблағларини бекаму кўст олишиб, Ибн Муборакка ташаккур ва миннатдорликлар изҳор қилиб, уй-уйларига тарқалишди.

Ҳасан ибн Рабиъ: “Биз Куфада Ибн Муборакдан бошқа бирор киши одамларни зумовард (тухум ва гўштдан тайёрланган тансиқ таом) билан меҳмон қилганини кўрмаганмиз, – деган эди. – У зот бу таомни тайёрлаб, асхобул-ҳадисни меҳмонга чақиради, сўнг кирбосини (пахтадан тикилган кийимини) бор бўйича тўшаб, унинг устида меҳмонларни овқатлантиради. Шунингдек, у қуюқ фалузажотларни тайёрлаб, асхобул-ҳадисларни (ҳадис илми олимларини) меҳмон қилар эди”.

Мовароуннахрнинг атоқли олими Абдуллоҳ ибн Муборакнинг бир яхудий қўшнилари бор эди. Абдуллоҳ ўз болаларини овқатлантиришдан олдин камбағал қўшнилариининг болаларига овқат берар, ўз болаларини кийинтирмасдан олдин ўша яхудийнинг болаларини кийинтирардилар. Одамлар яхудийнинг олдига келиб: “Ҳовлингни бизга сот”, дейишди. Шунда яхудий: “Ҳовлимни икки минг динорга сотаман. Аслида, унинг нархи минг динор. Кейинги минги эса Ибн Муборакка қўшни бўлганим учун”, деди. Кейинчалик ўша яхудий Абдуллоҳнинг дуолари шарофатидан мусулмон бўлди.

Бир куни Ибн Муборакдан бир гадоё пул сўраганида, у бир дирҳам эҳсон қилади. Шунда унинг баъзи дўстлари: “Бу гадоёлар ковурилган гўшт ва фалузаж (ширинлик) каби таомларни истеъмол қилади. Унга бу пулнинг бир қисмини берса ҳам кифоя қилар эди,” дейишади. Ибн Муборак: “Худо ҳаққи, улар кўкат ва нондан бўлак бирор таом истеъмол қилмайдилар, деб ўйлардим, башарти улар фалузаж ва гўшт ер эканлар, унда уларга бир дирҳам етмас экан”, дейди ва ўз хизматкорларидан бирига: “Гадоёни қайтариб келгин-да, унга ўн дирҳам бер”, дея амр қилади.

Бир куни Абу Усома қарздор бўлиб қолгани хусусида Ибн Муборакка шикоят қилиб, баъзи дўстлари орқали ёрдам уюштиришини ўтиниб сўрайди. Ибн Муборак унга ўз пулидан беш юз дирҳам ёрдам ажратиб, вакили орқали тунда бериб юбориб, кимдан эканлигини Абу Усомага

билдирмасликни тайинлайди. Вакил қарздорга пулни топширади. Кўп ўтмай Абу Усома Ибн Муборакни учратиб қолиб, ўз қарзи ҳақидаги гапини эслатади. Ибн Муборак уни сукут сақлаб тинглайди. Абу Усома бу гапини икки-уч марта такрорлагач, Ибн Муборак: “Эҳтимол, сен ўша қарзлардан халос бўлгандирсан”, дейди.

Бир куни Абдуллоҳ ибн Муборак ҳузурига бир киши келиб, зиммасидаги қарзини тўлашга ёрдам беришини илтимос қилади. Шунда у ўз вакилига бу қарзни тўлаш ҳақида хат юборади. Хат вакилига етиб келганида, у қарздордан: “Абдуллоҳ ибн Муборак тўлашингни сўраган қарзинг ўзи қанча?” деб сўрайди. Қарздор: “Етти юз дирҳам”, деб жавоб беради. Абдуллоҳ ибн Муборак ўзига юборган хатига қараса, унга етти минг дирҳам амр қилинган. Шунда вакил Абдуллоҳ ибн Муборакка хат йўллаб: “Бу одам сиздан етти юз дирҳам қарзини тўлашни сўраган, сиз эса етти минг дирҳам, деб ёзибсиз, даромад тугаб бўлган-ку”, дейди. Абдуллоҳ ибн Муборак вакилига: “Агар даромадларимиз тугаган бўлса, бу ҳолатда (қарздор инсоннинг) умри хазон бўлмоқда-ку, юборган хатимда ёзилган (етти минг дирҳам) маблағни тўла”, деб таъкидлайди.

Абдуллоҳ ибн Муборак Рум чегараларидан бири бўлган Тарсусга тез-тез бориб тураркан, Раққадаги бир қўноқхонада тўхтар эди. Бу ерда бир ўспирин йигит унинг ҳузурига келиб, хизматларини бажарар ва ундан ҳадис эшитар эди. Навбатдаги сафарида ўша йигитни учратмади. Кўнгилли лашкарлар билан юришга шошиб тургани боис у билан ортиқча қизиқиб ҳам ўтирмади. Юришдан кейин қайтиб келганида, ўша йигит ҳақида сўраб-суриштирди. Шунда унга: “У йигит карвоннинг қарзи туфайли ҳибсга олинган”, дейишди. Абдуллоҳ ибн Муборак: “Унинг қарзи қанча?” деб сўради. Улар: “Ўн минг дирҳам”, деб жавоб қилишди. Шунда у қарз берганни чақириб, масалани чуқур ўрганди ва ўша кечанинг ўзида унга ўн минг дирҳамни санаб беради-да, то Абдуллоҳ ибн Муборак

хаёт экан, бу ҳақда энди минбаъд оғиз очмасликка қасамёд қилдиради. Абдуллоҳ тонг отгач йигитни ҳибсдан чиқаришни буюриб, шу кечанинг ўзида йўлга тушиб, сафарини давом эттиради. Мол соҳиби йигитни ҳибсдан озод қилади ва унга: “Абдуллоҳ ибн Муборак шу атрофда эдилар ва сени эсладилар, сўнгра шаҳардан чиқиб кетдилар”, дейди. Йигит унинг орқасидан йўлга чиқиб, Раққадан икки-уч чақирим масофада унга етиб олади. Шунда Абдуллоҳ ибн Муборак унга қараб: “Эй йигит, қаерда эдинг, кўноқхонада сени кўрмадим”, дейди. Йигит: “Э Абу Абдурахмон, қарзим сабаб ҳибсда эдим”, дейди. У: “Ҳибсдан қандай озод бўлдинг?” дея саволга тутади. “Бир киши келиб қарзимни тўлабди, лекин кимлигини билмайман, ҳатто ҳибсдан чиқиб ҳам билолмадим”, дейди йигит. Унга Абдуллоҳ: “Эй ўғлон! Аллоҳга ҳамд бўлсин, қарзингни тўлаш унга насиб этибди”, дейди. Ўша одам бу ҳақда Абдуллоҳ вафотигача чурқ этмаган.

Абдуллоҳ ибн Муборакнинг саҳийлиги (олижаноблиги) кўп бор мана шу тарзда, биров учун ўз пулини тўлаб, харажатини кўтариш (инфок) тарзида намоён бўлган эди. У мол-дунёсини тобора кўпайтириш ёки фахрланиш ёки бўлмаса бу дунёнинг зебу зийнати учун йиғмаган эди. У одамлар орасида шухратга эга бўлишни хуш кўрмасди, ўзи ҳақида “ўта саҳий, олижаноб одам” дейишларини ҳам хоҳламасди. Йиққан мол-дунёси фақат Аллоҳ йўлидаги хайр-эхсон ва Унинг ризосини қозониш учунгина эди.

Ўтган салафлармиз қилган бундай яхшиликлар, садақотлар, хайрли амаллар бугун барчамиз учун ибрат ва дастурил-амал бўлиши керак. Мана шундай ибратли воқеалар орқали айниқса ёшларимиз, фарзандларимизни саховатга, олижанобликка, қўли очикликка ўргатишимиз керак бўлади. Токи бу жаннатмонанд юртда авлодларимиз аجدодлар қилган хайрли амалларни давом эттирсинлар. Очнинг қорнини тўйғазиш, юпунни кийинтириш, ҳожатманднинг ҳожатини чиқариш, қарздорнинг қарзидан қутилишига ёрдам бериш, етимлар

ҳолидан хабар олиш, бемор сихатини сўраш ҳар бир инсоннинг, ҳар бир мусулмоннинг муҳим вазифаси эканини бугунги ва кейинги зурриёдлар билсинлар. Юқорида айтилганлар амал қилиб, хайр-саховатни кўпайтирсинлар. Ана шунда гўзал диёримиз бундан ҳам гуллаб-яшнайти, келажагимиз фаровон бўлади. Жамиятда аҳиллик ва тенглик вужудга келади. Яхшиликлар инсониятга ва борлиқ оламларга давомли бўлиб турган жойга Аллоҳ жалла ва аълонинг марҳамати ва баракотлари нозил бўлаверади. Аллоҳ таборака ва таолонинг назари инган жой, диёр янада обод ва кўркем бўлиб бораверади.

Хабарларда келишича: «Сизлардан олдин ўтган бир одам ҳисоб-китоб қилинди. Қаралса, номаи аъмолида бирорта савобли амали йўқ экан. Лекин ўзи бой бўлиб, камбағаллардаги ҳақларини кечиб юраркан. Шунинг учун Аллоҳ таоло ҳам: “Кечишга Мен лойиқроқман”, деб унинг гуноҳларини кечириб юборган экан»; “Қайси бир амир ёки ҳоким ҳожатмандлар, фақир ва мискинларга хайр-эҳсон эшигини ёпса, Аллоҳ таоло ҳам унга нисбатан хайр-эҳсон ва ҳожати учун осмон эшикларини ёпиб қўяди”; “Ким Аллоҳ таолодан сўрамаса ҳам, бошқалар мол-дунё берса, уни олаверсин. Зеро, бу Аллоҳнинг унга етказган ризку насибасидир”; “Ким дуоларим ижобат бўлсин, ташвишларим бошимдан арисин деса, камбағаллар ҳолидан хабар олсин».

“Бойнинг бир кўзи камбағалда бўлиши керак. Бир кўлини камбағалга бериши лозим. Камбағалдан юз ўгирган бойнинг кўзлари хоин кўзлардир”, дейди Муҳаммад Камол Пилав ўғли.

Имом Ғаззолий дунёнинг фойдасини дунёвий ва диний қисмларга бўлганлар. У кишининг айтишича, мол-мулкнинг диний фойдалари уч хил бўлади: 1. Инсон мол-дунёни ўз эҳтиёжи учун сарфлайди, яъни ҳажга ўхшаш ибодат йўлларига ишлатади ёки ибодатга ёрдам берадиган таом, кийим, уй-жой, маскан каби ҳаётининг зарур нарсаларга харжлайди. 2. Одамларга сарфлайди, яъни садақа-эҳсон қилади (бунинг нақадар улуғ савоб экани ҳақида гапириб ўтирмасан).

хам бўлади), аҳли илмлар, ёр-дўст, биродарларига зиёфат, ҳадя, иона каби тадбирларга ишлатади. Эл-юрт ўртасида обрў-шаънини асрашга сарфлайдиган ва ўзига кўрсатилган хизматлар учун тўлайдиган хизмат ҳақи ҳам шунга киради.

3. Муайян бир нарсага эмас, балки умумий яхшилик ҳосил бўладиган масжид, кўприк, мусофирхона, йўл каби қурилишларга, мусулмонлар фойдасига мунтазам ишлайдиган вақфларга сарфлайди.

Сахийлик энг яхши инсоний хулқлардандир. Пайғамбаримиз Муҳаммад (алайҳиссалом) сахийликда, яхшилик инфоқ-эҳсон қилишда саховатлиларнинг саховатлиси эдилар. У зотдан бирон нарса сўралса, асло йўқ демасдилар. Бир куни бир киши Набийдан (алайҳиссалом) бирор нарса беришларини сўради. Шунда у зот бир водийга сиғадиган кўй подасини тортиқ қилиб юбордилар. Қўйларни қўлга киритган одам ўз қавмининг олдига бориб: “Эй қавмим, Исломга келинглар, Муҳаммад (алайҳиссалом) фақирликдан кўркмайдиган инсондек сахийлик билан хайр-эҳсон беради”, деди.

Сахийлик ҳақида хабарларда бундай дейилган: “Сахий кишининг таоми шифодир, бахил одамнинг таоми касалликдир”; “Сахий кишининг хатоларини кечиринглар, чунки у ҳар қоқилганида Аллоҳ таоло унинг қўлидан тутиб туради”; “Сахийлик бамисоли жаннат дарахтларидан биридир – шохлари дунёга осилиб тушиб туради. Ким унинг шохларидан бирини тутиб олса, у жаннатга бошлаб боради. Бахиллик эса дўзах дарахтидир. Унинг шохлари дунёга чиқиб туради. Ким шу шохлардан бирини ушласа, уни дўзахга бошлаб боради”.

Сахийлик бобида солиҳ аждодларга тенг келадигани бўлмаган. Аббон ибн Усмон бундай ҳикоя қилади: «Бир киши Абдуллоҳ ибн Аббосни бир изза қилмоқчи бўлиб, Қурайш қабиласининг катталарига келиб: “Абдуллоҳ бугун сизларни нонуштага таклиф қилди”, дейди. Улар розилик билдириб, нонушта вақтида Абдуллоҳникига боришади. Унинг ҳовлиси

одамга тўлиб кетади. Абдуллоҳ бу ҳолни кўриб, нима гаплигини сўрайди. Меҳмонлардан бири уни бир четга тортиб, бўлган воқеани сўзлаб беради. Шунда Абдуллоҳ дарҳол мевачева келтиришни буюр деб, нон ва турли таомлар тайёр бўлгунича меҳмонларни мева билан сийлаб туради. Кетидан дастурхон ёзилиб, хилма-хил таомлар тортилади. Меҳмонлар овқатланиб, ўринларидан тураётганида Абдуллоҳ хизматкорларидан: “Шундай таомларни ҳар куни тайёрлай оламизми?” деб сўрайди. Тасдиқ жавобини олгач, меҳмонларни ҳар куни шу ерда нонушта қилишга таклиф қилади.

Воқид ибн Муҳаммад ал-Воқидий бундай дейди: «Отамнинг айтишича, зиммасидаги қарзи кўпайиб, тоқат қилиб бўлмайдиган даражага етганида ўз арзи-ҳолини бир вараққа битиб, халифа Маъмуннинг хузурига чиққан экан. Халифа арзномани ўқиб кўриб, орқа тарафига бундай деб ёзиб қўйибди: “Сенда саховат ва ҳаё хислатлари жамланган. Саховатинг кўлингдаги бор нарсанинг кетишига сабаб бўлди. Ҳаё эса аҳволингни бизга маълум қилишдан тўсди. Сенга юз минг дирҳам беришларини буюрдим. Агар сен хусусдаги фикрларим тўғри бўлса, бундан кейин ҳам кўлинг янада очик бўлаверсин. Агар адашган бўлсам, сенга ўз сўзингни эслатиб қўйишга ижозат бер! Ёдингдами, отам Ҳорун Рашид саройида қозилик мансабида турганинда менга Анас ибн Молиқдан ривоят қилинган бир ҳадисни ҳикоя қилиб берган эдинг. Ўша ҳадисда айтилишича, Пайғамбаримиз (алайҳиссалом) Зубайр ибн Аввомга бундай деганлар: “Эй Зубайр, билгин, барча бандалар ризқларининг калитлари Аршда бўлиб, Аллоҳ таоло ҳар бир бандага қилган харажатига қараб (ризқ) беради. Кўп харажат қилганга кўп беради, оз харажат қилганга кам беради. Яна ўзинг мендан кўра яхшироқ билгувчисан”. Шунда отам: “Аллоҳга қасам, халифанинг мен билан ҳадис музокара қилиши унинг менга юз минг дирҳам ҳадя қилишидан яхшироқдир”, деган эканлар».

Мажидиддин Хавофий бундай дейди: “Олимларнинг айтишларича, одамлар тўрт тоифадан иборат: уларнинг бирлари очкўздирлар, улар ўзлари еб, бошқага беришмайди. Иккинчилари – ўтакетган зикна бўлиб, ўзлари ҳам ейишмайди, бошқага ҳам беришмайди. Учинчи тоифа сахий кишилар, ўзлари ҳам ейишади ва бошқага ҳам беришади. Тўртинчилари олийҳиммат кишилардир, улар ўзлари емай, бошқаларга беришади”. Яна шу киши: “Сахийлик инсоннинг саховат кўрсатиб, кейин бу ҳақда унутишидир”, деган.

Абдуллоҳ ибн Масъуднинг мана бу фикрларига эътибор беринг: «Қайсиларингиз бир дирҳамни соғлигида ва бахиллигида инфоқ-эҳсон қилса, ўлим вақтида юз дирҳамни инфоқ этишни васият қилишидан яхшироқдир. Агар бойлик топиб, уни қуртларга ем бўлмасин ёки қароқчилар қўлига тушмасин десанг, садақа қил».

Яҳё ибн Муоз айтади: “Ҳар қандай одамнинг қалбида сахийга муҳаббат, бахилга нафрат бор”.

Ҳасан Басрий: “Торлик, зикналик қилманглар, акс ҳолда, сизларга торлик қилинади”, деган.

Абу Ҳомид Ғаззолийнинг «Иҳёи улумид-дин» китобида саховатли кишиларнинг фазилатлари ҳақида ўнлаб ибратли хикоялар келтирилган. Хикоя қилинишича, Абдулҳамид ибн Саъд Мисрда амирлик лавозимида турганида у ерда қаҳатчилик бўлди. Раъиятнинг аҳволидан ниҳоятда изтиробга тушган амир: “Валлоҳи, мен шайтоннинг душмани эканимни билдириб қўяман”, деб то арзончилик бўлгунича барча муҳтожларни ўз қарамоғига олди. Лекин орадан кўп ўтмай уни вазифасидан четлатишди. Мисрдан кетаётганида унинг зиммасида шу ерлик савдогарлардан минг-минг дирҳам қарзи бор эди. Шунинг учун у хотинларининг беш юз минг дирҳамли зийнат-тақинчоқларини уларга гаровга қўйиб кетди ва кейин ҳам қарзларини уза олмаса, ўша зийнатларни сотиб,

Ўз ҳақларидан ортганини амирнинг эҳсонларидан баҳраманд бўла олмаган бечораларга тарқатишларини сўраб мактуб ёзди.

Абу Марсад ниҳоятда саховатли киши эди. Бир шоир унинг шу фазилатини мадҳ этиб шеър ёзди. У шоирга: «Худо ҳақи, менинг сенга берадиган ҳеч вақоим йўқ. Лекин сен мени қозининг олдига олиб бор-да: “Унда ўн минг танга ҳақим бор”, деб даъво қил. Мен бунга иқрор бўламан. Кейин мени ҳибсга олдир. Қариндошларим мени маҳбус қилиб қўйишмас». Шоир унинг айтганини қилди. Ўша куни кеч кирмасиданоқ унга ўн минг дирҳам берилиб, Абу Марсад озодликка чиқади.

Шу китобда Лайс ибн Саъднинг сахийлиги ҳақида бир неча ривоятлар келтирилган. Бир куни халифа Ҳорун Рашид атоқли олим Молик ибн Анасга беш юз динор ҳадя юборди. Бу воқеани эшитиб Лайс ибн Саъд олимга минг динор совға йўллади. Бундан хабар топган Ҳорун Рашид ғазабланиб: “Мен беш юз динор берсаму сен менинг фуқароим бўлатуриб минг динор берасанми?” деди. У бундай жавоб берди: “Эй мўминлар амири, менинг кундалик киримим минг динордир. Шундай улуғ зотга бир кунлик фойдамдан ҳам озроқ ҳадя юборишга номус қилдим”. Ҳикоя қилинишича, Лайс ибн Саъднинг кундалик кирими минг динор бўлишига қарамай, унга ҳеч қачон закот вожиб бўлмаган экан. Чунки унинг қўлида сира бойлик тўпланиб турмаган, тушган молдунёни ўша заҳоти муҳтожларга тарқатиб юбораверган. Яна ҳикоя қилинадик, бир хотин Лайс ибн Саъддан озроқ асал сўрайди. Лайс унга бир меш асал беришларини буюради. Шунда одамлар: “Озроқ берсангиз ҳам бўларди-ку”, дейишганида, бу зот: “Аёл эҳтиёжига яраша сўради, биз эса ҳолимизга яраша бердик”, деган экан. Айтишларича, Лайс ибн Саъд ҳар куни уч юз олтмиш мискинга садақа қилмагунича биров билан гаплашмас экан.

Бир куни ҳазрат Алининг йиғлаб ўтирганини кўришди. Бунинг сабабини сўрашганида у: “Етти кундир, уйимга бирор-та меҳмон келмади. Аллоҳ даргоҳида ҳурматим қолмадим, деб қўрқяпман”, деб жавоб қилади.

Бир киши дўстининг ёнига келиб, тўрт юз дирҳам қарз бўлиб қолганини айтиб, ундан ёрдам сўради. Дўсти унга дарҳол айтилган миқдордаги пулни топиб жўнатдию уйига қайтиб киргач, йиғлаб юборди. Хотини унга: “Бунчалар қийналар экансиз, нега бердингиз?” деди. “Пул берганимга эмас, унинг ҳолидан хабар олмай, уйимга ёрдам сўраб келишгача мажбур қилганим учун азобланиб йиғлаяпман”, деб жавоб берди эр.

Абдуллоҳ ибн Омир таниши Холид ибн Уқбанинг бозор яқинидаги ҳовлисини етмиш минг дирҳамга сотиб олди. Тунда у Холиднинг аҳли аёли йиғлаётганини эшитди ва яқинларидан нима бўлганини сўради. Улар: “Сотилиб кетган ҳовлиларига хафа бўлиб йиғлашяпти”, деган жавобни қилишди. Шунда у ходимига буюрди: “Уларнинг олдиларига бориб айтгин, ҳовли ҳам, унинг пули ҳам ўзларига бўла қолсин”.

Бахиллик, хасислик инсоний иллатлар ичида энг ёмонлари, энг қораланганларидир. Ҳақиқатан ҳам, бир бандага кўп миқдорда мол-дунё берилиб, унда бева-бечора ва мискин-фақирларнинг ҳам ҳақи борлиги ҳақида огоҳлантириб қўйилган бўлса-ю, у ана шу бойлигидан ҳеч кимга бермай, хасислик қилиб юрса, Парвардигорга исён қилган, Унинг амрларидан чекинган бўлмайдими?!

Бахилликнинг нақадар ёмон хулқ экани ҳақида бир неча хабарлар келган: “Мўминда икки хислат: бахиллик ва ёмон хулқ жам бўлмайди”; “Хасислик ва имон банда қалбида асло бирга жам бўлмайди”; “Эй Аллоҳим, Сенинг номинг ила кўрқоқлик ва бахилликдан паноҳ тилайман”.

Хаттобий айтади: «Рад этишдаги хасислик бахилликдан каттикроқдир».

Салмон Форсийнинг айтишича, «Агар сахий киши вафот этса, ер ҳам, одамларнинг номаи аъмолларини битувчи фа-ришталар ҳам бундай дейишади: “Эй Раббим, бандангнинг бу дунёда қилган гуноҳларини авф эт!” Агар вафот этган кимса бахил бўлса, улар: “Эй Аллоҳим, бу бандани жаннатдан тўсгил, чунки у бандаларингни Сен унинг қўлига берган мол-дунёлардан тўсган эди”, дейишади». Баъзи ҳукамолар: “Ким бахил бўлса, мол-мулкани унинг душмани мерос қилиб олади”, дейишган.

“Бахил киши ўз мол-мулканинг қоровули ва ўзгаларга қолдирадиган меросининг хазиначисидир”, деган Муҳаммад Зеъний.

Абулбаракот Қодирий шундай дейди: “Киши қанчалик бадавлат бўлмасин, у хасис ва бахил экан, эл ичида обрўсиз ва кадрсиз бўлади”.

Абдуллоҳ ибн Аббос айтадилар: “Арабларнинг улуғ-ларидан Ҳожиб жуда бахил киши эди. Кечалари бирор киши нуридан фойдаланмаслиги учун олов ҳам ёқмас эди. Агар олов ёқишга муҳтожлик сезилиб қолса, ёқардию кўрадиган нарсасини кўриб олиб, дарҳол ўчирарди”.

Айтишларича, Марвон ибн Абу Хафса одамларнинг энг бахили бўлган. Бир куни у халифа Маҳдийнинг олдида бор-моқчи бўлди. Хотини унга: “Агар унинг ҳузуридан мукофот билан қайтсангиз, менга нима берасиз?” деб сўради. У: “Агар менга юз минг дирҳам берилса, сенга бир дирҳам бераман”, деди. Иттифоқо, унга олтмиш минг дирҳам ҳадя қилинган эди, у хотинига тўрт қақа берди.

Баъзи бахиллар жуда бой бўлишларига қарамай, тийин-нинг устида думбалоқ ошишган. Шундайлардан бири бозордан ўзига керакли нарсаларни сотиб олибди-да, уларни кўтартириш учун бир ҳаммолни чақирибди. Ҳаммолдан: “Бу нарсаларимни уйимга олиб бориш учун қанча оласан?” деб сўрабди. Ҳаммол: “Бир ҳабба (тийин)”, дебди. Хасис бой: “Сал

камайтир”, деярмиш. Ҳаммол: “Тийиндан ками йўқ-ку, нима дейишимни ҳам билмай қолдим”, дейди. Шунда хасис бой бундан ҳам камайтиришнинг “йўлини” топиб: “Яхшиси, бир тийинга сабзи сотиб оламыз-у, уни бирга ўтириб еймиз”, дейди».

Сахийлик ва бахилликнинг бир неча даражалари бор. Сахийликнинг энг олий даражаси ўзининг мол-дунёга ҳожати бўлиб турса-да, кўлидаги ҳамма нарсани сахийлик билан бошқаларга тарқатиб юборишдир. Бахилликнинг энг юқори поғонаси эса кишининг молга ҳожати бўлатуриб, уни ўзига сарфлашда бахиллик қилишидир. Қанча-қанча бахиллар бор, етарли мол-дунёси, бойлиги бўлишига қарамасдан, ўзи касал бўлса, даволанмайди, яқинлари, ҳатто оила аъзолари муҳтожлик сезишса-да, уларга бирор нарса бермайди, кўнгли тусаган нарсасини харид қилиб емайди. Хуллас, Ҳазрат Али айтганларидай, “Бойлик эҳсон қилинса – иззат, беркитилса, хорлик келтиради”.

Абдуллоҳ ибн Жаъфар ўзига қарашли экинзорга борди. Унинг кўзи бир қавмга тегишли хурмозорга тушди. У ерда бир ҳабаш ғулом (хизматкор) ишлаётган эди. Шу вақт унга кундалик таомини келтиришди. Хурмозорга бир ит ҳам кириб, ўша қора қулга яқинлашди. Ғулом унга бир дона обинон отди. Ит уни олиб еди. Сўнг ғулом бошқа бир нонни ҳам итга ирғитди. Ит уни ҳам олиб еб қўйди. Ғулом унга учинчи нонни отди. Ит уни ҳам еди. Абдуллоҳ бу ходисага хайрон бўлиб:

– Эй ғулом, бир кунлик таоминг қанча? – деб сўради. У:

– Кўриб турганинг! – деб жавоб берди.

– Нима учун таомингнинг барини итга бердинг? – деб сўради ундан Абдуллоҳ.

Ғулом айтди:

– Бу атрофда ит бўлмайди, бу ит узоқ жойдан очиқиб келган экан, уни оч қайтаришни маъқул кўрмадим.

Абдуллоҳ сўради:

– Энди нима қиласан?

Ғулом айтди:

– Кунимни очлик билан ўтказаман.

“Қачонгача сахийликни даъво этаман, бу мендан ҳам сахий экан-ку”, деб ўйлади Абдуллоҳ. У хурмо боғини барча анжомлари билан сотиб олди. Қора ғуломни сотиб олиб озод этди ва унга ўша нарсаларни ҳадя қилди.

Ҳазрат Абу Бакрнинг халифалик йилларида мамлакатда очарчилик юз берди. Шундай ночор кунларнинг бирида Ҳазрат Усмон Шомдан кўп миқдорда буғдой ортилган карвон билан қайтди. Бундан хабар топган бадавлат савдогарлар катта фойда ниятида буғдойга харидор бўлишди. Бирок Ҳазрат Усмон уларнинг таклифини рад этди. Шунда барча савдогарлар бирлашиб халифа Абу Бакрнинг хузурига арз қилиб боришди ва ҳукмдорни Ҳазрат Усмоннинг олдига бошлаб келишди. “Эй Усмон, нега буғдойингни сотмаяпсан, ахир юртимиздаги қаҳатчиликни кўриб турибсан-ку”, деди халифа. “Улар айтган баҳо жуда кам, мен эса буғдойимнинг ҳар донасига мингта олтин берадиган харидор топдим. Буғдойимни Унга сотаман”, деб жавоб берди Ҳазрат Усмон ва ғалланинг ҳаммасини Аллоҳ йўлида фақирларга улашди.

Абдуллоҳ ибн Умар бир куни бетобланиб қолиб, кўнгли балиқ ейишни тусади. Ходимлари Мадинани кеза-кеза ниҳоят балиқ топишди. Олиб келиб қовуришди ва нон устига қўйиб, Ибн Умарнинг олдига киритишди. У балиқдан энди тотиб кўрмоқчи эди, эшик олдига тиланчи келиб, бирон егулик беришларини сўради. Ибн Умар ходимларига балиқни нонга ўраб, тиланчига тутқазишни буюрди. “Аллоҳ сизга шифо берсин, зўрға етган таомингизни тиланчига бериб юборасизми, яхшиси, пул берақолайлик”, деди ходим. Ибн Умар: “Балиқни бериб юборинглар”, деб буюрди яна. Ходим гадонинг олдига чиқиб: “Балиқни оласанми ёки пул берайми?” деб сўради. Тиланчи пулни олди. Ходим балиқни қайтариб

кирганини кўрган Ибн Умар: “Баликни унга олиб бориб бер, пулни ҳам олма, мен Расулulloҳнинг: Кўнгли тусаб турган нарсасини биродарига улашган кишининг гуноҳлари кечирилади, деганларини эшитганман”, деди.

Ҳазрат Умар даврларида бир бадавлат савдогар бор эди. Бир куни онаси унинг уйига келиб, ночор бўлиб қолгани сабабли молидан ул-бул беришини сўради. Савдогарнинг хотини: “Онангиз камбағал бўлишимизни истаб қоптилар, агар ҳар куни нарса сўрайверадиган бўлсалар, фақир бўлиб қоламиз-ку!” дея эрини онасига саховат кўрсатишдан қайтарди. Ҳеч нарса ундира олмаган она йиғлаб ўз уйига йўл олди. Бир гал савдогар тижорат иши билан сафарга чиққанида уни қароқчилар талади, молларини тортиб олгани етмагандай, қўлларини кесиб, бўйнига илиб кетишди. Шу ердан ўтиб қолган бир қарвондаги йўловчилар уни кўриб қолиб, уйларига олиб кетишди. Анчадан кейин хабар топиб кўргани келган қариндошларига савдогар: “Агар онам сўраганини берганимда ва эҳсон қилиб турганимда молим ҳам, кўлим ҳам омон қоларди”, деб бўзлабди.

Омир ибн Абдуллоҳ ибн Зубайр эҳсон беришда обидлар сажда қилиб турган вақтларида динор ва дирхамлар солинган халтачаларни уларнинг ковушлари ичига тикиб қўяр эди, оёк кийимини кийган эгаси эҳсон унинг қаердан келганини сезмасди. У зотдан: “Нима учун эҳсонингизни уларнинг ўзларига юбора қолмайсиз?” деб сўрашди. У киши: “Мен юборган элчига ёки ўзимга йўликкан вақтларида уларнинг юзлари тиришишини хуш кўрмайман”, деди.

Бир киши Абдуллоҳга: “Менга сигир сути макталди, бир сигир юборсангиз, сутидан ичардим”, деди. Абдуллоҳ етти юз сигирни молбоқарлари билан бирга юборди ва: “Сигирлар боқиладиган қишлоқ ҳам сенга ҳадя”, деди.

Муҳаммад ибн Усома ибн Зайд бетоблигида Али ибн Ҳасан унинг хузурига кирди. Бемор йиғлай бошлади. Али ибн

Ҳасан сўради: “Нима бўлди сенга?” “Қарздорман”, деди. Али ибн Ҳасан сўради: “Қарзинг қанча?” “Ўн беш минг динор ёки ўн минг динор атрофида”, деб жавоб қилди у. Али ибн Ҳасан: “Қарзларинг менинг бўйнимга”, деди.

Саҳобаи киромлардан бир кишига пиширилган кўйнинг боши ҳадя этилди. У киши: “Дарҳақиқат, биродарим бунга мендан кўра мухтожроқ”, деди ва уни биродарига юборди. Биродари эса уни бошқа бир дўстига жўнатди. Шу кўйи кўйнинг боши етти уй ўртасида айланиб, охири биринчи одамга қайтиб келди.

Садақа борасидаги шаръий вожиботлар қуйидагилардир: закотни адо этиш, аҳли аёлига нафақа қилиш, бу ишларни мурувват йўли билан адо этиш, торлик-зиқналикни тарк этиш ва майда-чуйда нарсалардан узоқда бўлиш. Ижтимоий аҳволи ва шахсига кўра бу амаллар ҳам ҳар хил даражада бўлади. Камбағал одамга раво деб билинган нарса бой одамга раво этилмайди. Бир кишининг аҳли аёли, қариндош-уруғлари ва кўни-қўшниларга тор-зиқналик қилиши ёмон ҳолат ҳисобланса, бу ҳолат ажнабий одамга нисбатан маъқул саналади.

Баъзилар айтади: “Сахийлик – олий ҳимматлилик кўриниши. Сахий – бирор нарсасини миннатсиз берадиган кишидир”. Яна: “Сахий – бергани билан хурсанд бўладиган одам”, дейишади. Бахиллик, яъни мол-дунёсидан бошқага бермаслик, эҳсон-садақа қилишга рағбат кўрсатмаслик энг ёмон, қораланган иллатлардандир. Бахилликнинг асл сабаби мол-дунёни яхши кўриш, шунинг учун уни қизганиб, бошқаларга бермасликдир. Мол-дунёни яхши кўришнинг икки сабаби бор: биринчиси – мол-дунё сабабидан эришилдиган хоҳиш-истакларни катта орзу-умид билан яхши кўриш. Иккинчиси – мол-дунёнинг ўзини яхши кўриш. Бир одам бориға қаноат қилиб яшаса, бошқаси умри охиригача етадиган бойлик тўплаш билан овора бўлади. Ўзи қариган, бола-чақаси ҳам йўқ, аммо бошқага эҳсон, садақа қилмайди, охиратда

катта савобларга эришишни ўйламайди. Ўзи ўлса, мол-мулки бошқаларга қолиб кетади, ҳатто душманлари кўлига тушиши, кўмиб ё яшириб қўйган бўлса, топилмай ҳам қолиб кетиши мумкин. Бундан унинг ўзига тариқча ҳам наф бўлмайди. Шундай бахил, “ўзи ҳам емайдиган, бошқаларга ҳам бермайдиган” нокаслардан бўлиб қолишдан Аллоҳ таолонинг Ўзи асрасин.

Агар дунёда сеvimли нарсалар кўпайса, улардан ажралиш билан мусибатлар ҳам кўпаяди. Ким мол-дунё офатини билса, унга асло дўст бўлмайди. Кимда-ким ҳожати миқдорида мол-дунёдан олса, фойдаланса ва уни ўзининг ҳожати учун ушлаб турса, бундай одам бахил бўлмайди.

Бишр Хофий айтади: “Фақирлар уч турли бўлишади. Бир фақир асло ҳеч нарса сўрамайди, агар бирон нарса берилса, олмайди ҳам. Бу фақир руҳонийлардан. Бошқа бир тур фақир сўрамайди, агар бир нарса берилса, олади, бу жаннат аҳлидандир. Яна бир фақир, агар мухтож бўлса, сўрайди. Сўрашининг каффорати унинг ростгўйлигидир”.

Суфён Саврий (рахматуллоҳи) алайҳ айтдилар: “Ким оч бўлатуриб, ҳеч нарса сўрамай ўлиб қолса, дўзахга киради”. Бунинг маъноси бундай: бир киши оч қолса ва ўзидан бошқада таом бўлса, ундан сўрамай, вафот топса, у одам ўзини ўзи ҳалокатга солган одамдай бўлади. Бу рад этилган ишдир. Аллоҳ таоло айтади: «**Аллоҳ йўлида (бойликларингиздан) сарфлангиз ва ўз қўлларингиз (бахиллигингиз) билан ўзларингизни ҳалокатга ташламангиз!..**» (*Бақара, 195*).

* * *

Мана, мухтарам китобхон, садақа, эҳсон ва инсонларга бошқа яхшиликлар қилиш борасида Қуръони карим ва ҳадиси шарифларда келган амр-фармонларни ва қайтарикларни яна бир бор ўрганиб чиқдик. Исломот таълимоти бу соҳада биз, мусулмонлар олдига қўйган бурч ва вазифалар билан яқиндан танишдик. Мурувват ва саҳийлик бобида солиҳ салафлари-

мизнинг ибратли ҳаётларидан воқиф бўлдик. Динимизда сахийлик, карам, яхшиликни рағбатлантирилиб, бахиллик, хасислик, ўзгалар ҳолига бепарволик каби иллатлар қораланганини кўрдик. Эндиги вазифамиз ана шу ўрганганларимизга амал қилишни бошлашдир. Атрофимизда қанча-қанча муҳтож, фақир кишилар бор, меҳрибонлик уйларида, қариялар уйларида ва бошқа хайрия ташкилотларида жамиятнинг хайру эҳсонидан умидвор бўлиб яшаётган қанча-қанча меҳр-муруватга ташна кишилар бор. Улардан ёрдамимизни, эътиборимизни, яхшилигимизни дариг тутмайлик. Беморлар, муҳтожлар, мискинлар ҳолидан хабардорлик, ҳатто энг арзимас нарсаларни эҳсон қилишдан уялмаслик шариат талабларидан эканини бир дақиқа ҳам унутмайлик. Юкорида бир неча бор таъкидланганидай, Аллоҳ таоло ҳам, Унинг пайғамбари ҳам қўли очиқ, эҳсон-садақа қилувчи инсонларни яхши кўради. Бундай саҳоватпеша кишиларни бу дунёда инсонлар миннатдорчилиги ва охират дунёсида Аллоҳ таолонинг улкан мукофотлари, У зотнинг розилиги кутиб турибди. Шундай экан, бошқа жабҳаларда бўлгани каби саҳоват, хайру эҳсон, садақа, закот каби ишларда ҳам бошқа юрт ва миллатларга ибрат бўлайлик!

Мундарижа

Сўзбоши ўрнида	3
Қуръони карим садақа ва эҳсон ҳақида	8
Ҳадиси шарифлар садақа ва эҳсон ҳақида	31
Буюк аждодлар ибрати	59

Усмонхон АЛИМОВ

ХАЙР-ЭҲСОН ФАЗИЛАТЛАРИ

Масъул муҳаррир:
Абдулхамид ТУРСУНОВ

Муҳаррирлар:
Аҳмад МУҲАММАД,
Шариф ХОЛМУРОД,
Абдул ЖАЛИЛ ХЎЖАМ

Мусахҳиҳа:
Муҳтарама УЛУҒОВА

Муқовани
Абдулбоқи ИМОМХОН ўғли
тайёрлади.

Бадиий муҳаррир:
Хайруллоҳ ҚУДРАТУЛЛОҲ ўғли

Нашриётнинг гувоҳнома рақами: 055. 2004. 12. 04.
Теришга 2011 йил 23 сентябрда берилди. Босмахонага
2011 йил 12 декабрда берилди. Босишга 2011 йил 15 декабрда
рухсат этилди. Офсет қоғози. Қоғоз бичими 60 x84 ¹/₁₆.
Ҳарф гарнитураси Times New Roman. Офсет босма усули.
Ҳисоб-нашриёт т.: __. Шартли б. т.: __ Адади: 5000 нусха.
__ -сон буюртма.

“Movarounnahr” нашриётида нашрга тайёрланди.

Баҳоси келишилган нархда.

Нашриёт манзили: 100002, Тошкент шаҳри,
Зарқайнар 18-берк кўча, 47а-уй.

«Ғафур Ғулом номидаги» нашриёт-матбаа
ижод уйи босмахонасида чоп этилди.

Манзил: _____